

+TV
ПРАГРАМА

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

20 ВЕРАСНЯ 2002 г.

№ 37/4171

КОШТ 316 РУБ

4

**Мінчукі адсвяткавалі
935-ю гадавіну
свайго горада**

6

**Напярэдадні з'езда СБП
з яе колішнім старшынёй
Васілём ЗУЁНКАМ
гутарыць карэспандэнт "ЛіМа"**

15

**Хто назваў нашу краіну
Беларуссю?**

**БУДЗЬМА РАЗАМ
У ЧАЦВЁРТЫМ
КВАРТАЛЕ 2002 ГОДА!**

Шаноўныя чытачы! Падпіска на "ЛіМ" працягваецца. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — 1950 рублёў, на тры — 5850 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 3500 рублёў, на тры — 10500 рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

**«ЛіМ» ЗАЙМЕЎ ЭЛЕКТРОННЫ
АДРАС. ПІШЫЦЕ ЛІСТЫ!
GAZETA LIM @ TUT. BY**

«СЯБРЫ МОЙ БЮСТ ПАСТАВІЛІ НА ПЛЯЦЫ...»

Так аптымістычна ўяўляе сваю будучыню паэт Анатоль Сус. Пра тое ж, сказаўшы шчыра, мараць усе творчыя людзі. Але шанцуе нямногім. Гісторыя вельмі ашчадная на пасмяротную славу.

Пакуль што ў Мінску ўсяго тры помнікі паэтам, але якім паэтам! Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч — тры геніі, тры прарокі, тры апосталы. Гісторыя стварэння кожнага з гэтых помнікаў вартая асобнага артыкула, асобнага доследу. Сёння здаецца, што яны стаяць там, дзе ад пачатку было накіравана. Аднак грамадства прыклала шмат намаганняў, каб адвесці для помнікаў нацыянальным геніям месца ў цэнтры горада. Бо ўсе больш-менш прэстыжныя кропкі ў Мінску былі зарэзерваваны для мемарыялаў бальшавіцкай наменклатуры.

У нейкай ступені сёння гэта гісторыя паўтараецца ў адносінах да помніка Францішку Скарыне... Ды ўсё ж у сваёй краіне, у беларускай дзяржаве беларускія праблемы вырашаць значна прасцей, чым у колішнім Саветкім Саюзе. А значыць, неўзабаве паўстане перад Акадэміяй навук бронзавы Скарына, замест Калініна будзе стаяць на плошчы свайго імя Кастусь Каліноўскі, знойдзецца ў сталіцы месца Міколу Гусоўскаму і Адаму Міцкевічу. А мо (хто ведае!) і Анатолю Сусу.

Калі захаваем дзяржаву...

П.В.

**24 ВЕРАСНЯ Ў МІНСКІМ ДОМЕ ЛІТАРАТАРА
(вул. ФРУНЗЕ, 5) АДБУДЗЕЦЦА XIV
З'ЕЗД САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ.
ПАЧАТАК А 10 ГАДЗІНЕ.**

У САЮЗЕ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

18 верасня 2002 года адбылася сустрэча Першага намесніка Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь С. Князева, міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь М. Падгайнага, міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь П. Брыгадзіна, першага намесніка міністра фінансаў А. Свержа, старшыні камісіі па міжнародных справах і бяспецы Савета Рэспублікі Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь М. Чаргінца, Памочніка Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь І. Карэнды з аргкамітэтам па падрыхтоўцы і правядзенні XIV з'езда СБП.

Падчас сустрэчы М. Мятліцкі ад імя аргкамітэта агучыў падрыхтаваны прапановы па падтрымцы развіцця літаратуры і літаратурна-мастацкіх выданняў: "Сёння немагчыма аспрэчыць факт, што той, хто валодае інфармацыйнай прасторай, валодае многім. За апошнія 15 гадоў на нашых вачах была разбурана камуністычная ідэалогія і, зразумела, у створаны вакуум паліліся рэкі чужога жыцця і маралі. Цяпер мы многае зразумелі і пабачылі, што далёка не лепшымі творамі напаўнялі дзялкі ад літаратуры паліцы нашых крамаў і бібліятэк. За апошнія гады мы мелі магчымасць па-сапраўднаму ацаніць непаўторнасць і унікальнасць беларускай літаратуры, і нам не сорамна за нашыя творы і беларускіх творцаў.

На вялікі жаль, духоўная экспансія пакінула свае разбуральныя наступствы. Асабліва гэта датычыцца маладога пакалення.

Літаратурны працэс — справа дзяржаўная па сваім значэнні, а не асобных напаўпрыватных выдаўцоў, якія ў кнізе бачаць найперш эканамічную выгаду, але не духоўную вартасць.

Дзяржаве належыць адстаяць і абараніць інтарэсы свайго народа і пісьменнікаў. Настаў час, калі і кіраўніцтва краіны, і палітыкі (парламентарыі), і пісьменнікі, і мастакі, і навукоўцы павінны ў нястомнай працы падняцца да нацыянальнай ідэі Беларусі. Адным з асноўных падмуркаў у справе нацыянальнага адраджэння лагічна можа стаць літаратура, бо гэта не толькі мова народа — гэта боль і свята яго душы, гэта надзея на росквіт беларускай дзяржавы.

Арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенні XIV з'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў лічыць неабходным на першым этапе для актывізацыі дзейнасці літаратурнага працэсу ў краіне стварыць камісію пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь па праблемах літаратуры і літаратурных выданняў на чале з Першым намеснікам Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. У склад гэтай камісіі павінны ўвайсці:

- міністры культуры, адукацыі, інфармацыі, фінансаў;
- Памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па ідэалагічных пытаннях;
- Старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў;
- галоўны рэдактары літаратурных часопісаў;
- кіраўнікі літаратурных устаноў і дзяржаўных выдавецтваў.

Камісіі неабходна праявіць клопат у наступных кірунках:

1. Увесці 5-працэнтны падатак на імпартную кніжна-таварную прадукцыю і атрыманыя сродкі накіроўваць дзяржаўным рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва" і выдавецтву "Мастацкая літаратура" на выданне арыгінальнай літаратуры.

2. Кожную планавую пазіцыю выдавецтва "Мастацкая літаратура" па тэматycznym планаванні забяспечваць адпаведнай тыражнай нормай па дзяржаўным заказе не менш як: паэзія — 1000 экз., проза — 1500 экз., які складаецца абавязковым зборам тыражу бібліятэчнай сістэмы, школьных бібліятэк, кнігагандлюючай сеткі. Аднавіць практыку тыражных камісій.

3. Правесці перарэгістрацыю прыватных выдавецтваў і ў новых ліцэнзійных класіфікацыях абавязковы для выканання пункт аб выданні нацыянальнай літаратуры (як мінімум — адну кнігу ў год).

4. Саюзу беларускіх пісьменнікаў сумесна з міністэрствамі культуры, адукацыі, інфармацыі і фінансаў стварыць Бюро прапаганды мастацкай літаратуры.

5. Стварэнне Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" ўжо само па сабе забяспечыла дзяржаўную ўвагу да мастацкіх літаратурных выданняў, падняло іх з 31-35 прыярытэту ў лік першых, што робіць мэтазгодным павелічэнне ведамаснай падпіскі. Часопісы, у якіх кваліфікавана праводзіцца дзяржаўная літаратурная палітыка, павінны дайсці да ўсіх бібліятэк, у тым ліку школьных, а таксама ва ўсе дзяржаўныя ўстановы міністэрстваў інфармацыі і культуры.

6. На базе рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" стварыць рэдакцыю па выданні кніг "Школьнай бібліятэкі".

Вынікам працы камісіі стане наладжванне нармальнай работы пісьменніцкай арганізацыі: кожны пісьменнік павінен адчуць дзяржаўны клопат аб літаратуры і сваю запатрабаванасць у грамадстве."

У абмеркаванні ўзнятых пытанняў прынялі ўдзел У. Гніламёдаў (старшыня Аргкамітэта па падрыхтоўцы і правядзенні XIV з'езда СБП), А. Пашкевіч (старшыня Камісіі па падрыхтоўцы XIV з'езда СБП), Р. Баравікова, В. Праўдзін, А. Бадак, В. Шніп, І. Чарота, Г. Чарказян.

Аргкамітэт

Першыя лаўрэаты новай прэміі

13 верасня ў Палацы Рэспублікі адбылася ўрачыстая цырымонія ўручэння прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва. Прэміі Саюзнай дзяржавы за творы, якія ўносяць вялікі ўклад ва ўмацаванне адносін брацтва, дружбы і ўсебаковага супрацоўніцтва, заснаваны Рашэннем Вышэйшага Савета Саюза Беларусі і Расіі ад 28 красавіка 1999 года. Прэміі, якія ўручаліся ў гэтым годзе ўпершыню, з'яўляюцца міждзяржаўнымі і прысуджаюцца адзін раз у два гады. У адпаведнасці з Пастановай Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі ад 12 красавіка 2002 г., прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва былі прысуджаны:

Пятрэнку А.В. — акцёру, народнаму артысту Расійскай Фе-

дэрацыі, за стварэнне глыбока псіхалагічных вобразаў у фільмах "Агонія" Э.Клімава, "Сібірскі цырульнік" М.Міхалкова, "Кааператыў "Палітбюро" і "У жніўні 44-га..." М.Пташукі;

Дудараву А.А. — драматургу, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь, за стварэнне цыкла літаратурных твораў для тэатра і кіно (п'есы "Парог", "Вечар", "Радавія", "У прыцемках", "Чорная панна Нясвіжа", кінасцэнарый "Белыя Росы");

Шамякіну І.П. — празаіку, драматургу, народнаму пісьменніку Беларусі, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі СССР, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа, за стварэнне высокамастацкіх аповесцяў "Слаўся, Марыя", "Пошукі прытулку", "У цені палаца", "Губернатар".

Уручаў прэміі Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка.

Шык! Ад безвыходнасці?

23 верасня Беларуская дзяржаўная філармонія адкрывае сезон

Ён адметны тым, што распачнецца "ў гасцях", у зале Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра Беларусі. Такая раскоша, як вядома, — ад безвыходнасці. Праз аварыйны стан галоўнай канцэртнай пляцоўкі краіны будынак сталічнай філармоніі зачынены. Чакаецца капітальны рамонт, на які пакуль няма грошай. У рызыкаўных умовах, пад сумнавядомай столлю, зацягнутай ахоўнай сеткай, праходзяць сцэнічныя рэпетыцыі Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра, бо іншага рэпетыторыя для такога вялікага калектыву пакуль не знайшлося. Як паіразаваў мастацкі кіраўнік БДФ прафесар Юрый Гільдзюк, калі не будзе знойдзена замена памяшканню для працы аркестра, музыканты выйдуча на вуліцу. Дакладней, на плошчу: да дзядзькі Якуба. Ды не мітынгаваць, а рэпецываць...

Першы канцэрт Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі пройдзе пад кіраўніцтвам яго галоўнага дырыжора Аляксандра Анісімава, а ён жа — і галоўны маэстра Вялікага тэатра. Здавалася б, вось яно, выйсце! Але ж тэатр можа даваць залу філарманічным калектывам толькі ў панядзелак — свой выхадны дзень. Малавата для паўнаватарскага сталічнага канцэртнага жыцця. Не надта звычайна-зручна і артыстам, і публіцы. І адміністрацыйным службам: за працу білецёраў, гардэробшыкаў, іншых тэхнічных службаў тэатра ў выхадны дзень

філармонія, вызвалена тут ад арэнднай платы, усё ж мусіць разлічвацца. Пры гэтым незапатрабаванымі застаюцца ўласныя тэхнічныя службы, а гэта ж людзі, якія маюць права на заробак!

Іншыя праблемы і планы 65-га канцэртнага сезона сталічнай філармоніі адлюструюцца ў наступных публікацыях "ЛіМа". Сёння ж — колькі слоў пра галоўную адметнасць першай праграмы сезона. Яна паяднала тры выдатных імя: кампазітар Сяргей Рахманінаў, 130-годдзю з дня нараджэння якога прысвячаецца гэты сімфанічны вечар; маэстра Аляксандр Анісімаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, дырыжор з міжнародным прызнаннем; піяніст Андрэй Паначэўны, лаўрэат шэрагу прэстыжных міжнародных конкурсаў, у тым ліку сёлетняга імя П.Чайкоўскага, нядаўна ганараваны званнем "Мінчанін 2002 года". Прагучаць папулярныя творы: аркестрава

версія "Вакаліза", Другі фартэпійны канцэрт і Сімфонія № 2. Няма сумніву, што і выдатнага саліста, і аркестр на чале з яго артыстычным маэстра публіка будзе выклікаць на "біс"...

С.БЕРАСЦЕНЬ

НА ЗДЫМКУ: маэстра А.АНИСИМОВ

У ПЛАНХ

Каралева... для Гайды

Планы Беларускага дзяржаўнага музычнага тэатра, якія ў мінулым сезоне лічыліся перспектыўнымі, а таму досыць далёкімі, неўзабаве пачнуць спраўджвацца. Бліжэйшай прэміяй, якую мы спадзяемся ўбачыць да новага года, стане ца рок-опера А. Рыбніківа "Юнона" і "Авось". Адначасова тэатр будзе працаваць і над класікай — аперэтай І. Кальмана "Каралева чардаша". Пад гэтай назвай публіка адкрые для сябе не зусім знаёмую, хаця і пазнавальную "Сільву".

У чым тут таямніца? Калісьці вялікі Кальман дзеля першай выканаўцы ролі галоўнай герані гэтай аперэты, бліскучай прымы, якая з гадамі мусіла перайсці на ролі ўзроставай, трохі перарабіў свой твор, пашырыўшы ў ім ролю для сталай актрысы. Захаваўшы і ўсе калізіі, звязаныя з Сільвай ды Эдвінам, і знаёмую музыку, аперэ

эта нібы вылучыла новую геранію — каралеву чардаша, са шлейфам яе легендарнай славы і ўспамінаў.

Уключаючы гэты твор І. Кальмана ў свой рэпертуар, Беларускі дзяржаўны музычны тэатр, сярод іншага, дбаў пра новую ролю для "зоркі", сапраўднай каралевы жанру аперэты, — для народнай артысткі Наталлі Гайды. У класіцы яна заўжды трымаецца па-каралеўску, выклікаючы захваленне і ў публіцы, і ў сцэнічных партнёраў. Чакаем Ваш выхад, каралева чардаша!

НА ЗДЫМКУ: народная артыстка Беларусі Наталля ГАЙДА падчас колішняга бенефісу.

С. Б.

Фота В. СТРАЛКОУСКАГА

ХТО НЕ З НАМІ, ТОЙ СУПРАЦЬ НАС?

Задачы, якія стаяць перад Саюзам пісьменнікаў, не статычныя, не адны і тыя ж на ўсе часы, хаця ёсць і пастаянныя.

Актуальнасць задач, іх прыярытэтнасць вызначаюць тыя падзеі і працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве, у дзяржаве. Пісьменнік не можа, не мае права быць па-за тымі падзеямі і працэсамі, якія маюць месца і з'яўляюцца ў дзяржаве, лёс кожнага чалавека.

Сумна, але адна з найгалоўнейшых задач Саюза пісьменнікаў — вярнуць увагу і павагу да літаратурнага беларускага слова, да беларускай мовы ўвогуле, вымушана саступіць дарогу і прапусціць наперад востра паўстаўшую перад кожным сумленным пісьменнікам дилему: "Быць ці не быць?.."

Наколькі ёмістае пытанне, настолькі і складанае.

Быць з'ездзі ці не? А калі быць (пажадана быць), дык быць там, куды без ваганняў пойдзе кожны пісьменнік.

Быць Саюзу пісьменнікаў ці не? А калі быць (адзначна быць), дык які гэта будзе саюз — адзіны і жыццяздольны ці яго будзе і далей раз'ядаць вірус: "Хто не з намі, той супраць нас!?"

Складанасці, у якіх апынуўся Саюз пісьменнікаў, не зваліліся з неба. Іх стваралі і аб'ектыўныя і суб'ектыўныя абставіны, але галоўны іх стваральнік — так званы чалавечы фактар. Сёння лягчэй за ўсё стаць у позу суддзі ды раздаваць налева і направа абвінавачванні. Знешне гэта выглядае эфектна, затое для справы не надта эфектыўна. Думаю, што кожны з нас (ці амаль кожны) зрабіў не ўсё, каб пазбегчы складанасцяў, суб'ектыўна створаных намі.

Надыходзіць час ісціны і менавіта ад кожнага з нас у многім будзе залежыць далейшы лёс нашай пісьменніцкай арганізацыі, бо старшыню саюза выбіраць нам. Вось яна, наша калектыўная адказнасць за будучыя поспехі і памылкі. Не наступіць бы на граблі чарговай памылковасці, не паддацца б чарам красамойных заяў і дэталева-разгорнутых праграм! Гэта мы ўжо чулі, гэта прайшло.

Патрэбна АСОБА, якая б не замілавалася пасадай, а была штодзённа прасякнута адказнасцю і за аўтарытэт нашай творчай арганіза-

цыі, і за лёс кожнага літаратара. Кожнага, а не набліжанага да сябе!

Патрэбен ЛІДЭР, які б, не губляючы чалавечай годнасці і грамадзянскай пазіцыі, мог ад нашага імя весці дыялог з уладамі.

Патрэбен наш БРАТ-КАЛЕГА, які б быў вышэй падводных плыняў-інтрыг, хаўрусных суполак і закулісных змоў — і гэтым ён стане прывабным для нас, такіх розных.

Нарэшце, патрэбен старшыня саюза, які б заўсёды помніў, што ён — не начальнік, не чыноўнік і не над намі, а адзін з нас, роўны сярод роўных.

Вырашыўшы задачы "аднаго з нас", лягчэй будзе рашаць астатнія шматлікія і складаныя пытанні.

Што тычыцца колькаснага складу рады, на маю думку, для яе эфектыўнай працы дастаткова 30 чалавек. Як паказала жыццё, актыўна і пастаянна абмяркоўвалі пытанні, вынесеныя на раду, адны і тыя 15—20 чалавек. Ды і з кворумам будзе значна менш праблем.

І яшчэ адно пытанне пажадана вырашыць на з'ездзе: пытанне тэрміну паўнамоцтваў старшыні саюза. Мяркую, што чатыры гады — самы аптымальны ва ўсіх адносінах варыянт. Гэта — і эканомія грошай, і большая прастора для творчай дзейнасці кіраўніцтва саюза.

У сваіх кароткіх разважаннях я абмяну прозвішчы, пазбягаючы хвалебных одаў і асабліва крытыкі з адной толькі мэтай: няхай, улічыўшы памылкі, нашымі думкамі і намаганнямі кіруе здаровы дух канструктывізму!

Сяргей ДАВІДОВІЧ

КАБ З'ЕЗД ПРАЙШОЎ ЭФЕКТЫЎНА...

На апошніх з'ездах пісьменнікаў паўставалі, па сутнасці, адны і тыя ж праблемы. Праходзіў чарговы з'езд, мяняліся дзеючыя асобы і выканаўцы, а сітуацыя з вырашэннем праблем усё пагаршалася. Значыць, справа не толькі і не столькі ў асобах, а, напэўна, у нейкіх канцэптуальных праліках у арганізацыі дзейнасці саюза.

Каб з'езд прайшоў рацыянальна і эфектыўна, хацеў бы ўнесці некалькі прапановаў у яго арганізацыю.

1. На з'ездзе даць усім дакладчыкам мінут па 10 для каментарыяў да сваіх дакладаў і дадатковы час для адказаў на пытанні.

2. Усе пытанні задаваць толькі ў пісьмовым выглядзе, каб не траціць час на пустыя дыскусіі.

3. Абмеркаванне дакладаў і кандыдатур на пасаду старшыні правесці па структурных адзінках (абласных аддзяленнях) і потым даць слова на агульным пасяджэнні сакратарам абласных аддзяленняў.

4. Даць магчымасць усім кандыдатам на пасаду старшыні выступіць са сваёй праграмай. Хацелася б, каб у выступленнях выяўна прасочваліся такія моманты: а) праблемы, якія ба-

чыць і плануе вырашыць кандыдат; б) прычыны гэтых праблем; в) шляхі іх вырашэння; г) фінансы і рэсурсы, якія ён збіраецца выкарыстаць; д) каманда, з якой кандыдат мяркуе рэалізаваць свае планы.

Пры выбары старшыні саюза вялікую ролю адыгрываюць і асабістыя якасці прэтэндэнта. Вельмі часта ацэнкі будуцца на эмоцыях і сімпатыях, і тады атрымліваюцца аргументы тыпу "вельмі харошы хлопец" або "дужа харошы хлопец". Асабіста я хацеў бы бачыць на пасадзе старшыні чалавека, які б (акрамя талковай праграмы і каманды) меў бы наступныя якасці: адданасць беларускай справе і беларускай літаратуры; актыўны ўдзел у літаратурным працэсе апошніх гадоў; еўрапейскі круггляд; веданне рэдактарска-выдавецкіх спраў; далучанасць да кніжнага бізнесу; роўнааддаленасць ад палітычных партый, рухаў і ўладных структур; веданне некалькіх замежных моў; шляхетнасць.

Такіх асоб у пісьменніцкім асяроддзі не так і многа, але ж яны ёсць.

Ігар ПРАКАПОВІЧ

Помню, летам 1988-га, на сустрэчы Бюро ЦК КПБ з Радай Саюза пісьменнікаў Беларусі, дзе ішла гаворка пра самае балючае — пра лёс беларускай мовы, а значыць, і беларускай нацыі, паэт Уладзімір Някляеў сказаў: "З беларускай мовай, і не толькі з мовай, мы, на жаль, спазніліся: цягнік гісторыі адышоў". (Падаю, як паспеў тады запісаць). Прызнаюся, быў моцна здзіўлены. Адкуль і чаму такі песімізм усяліўся ў таварыша? Думаў, апомніцца, зразумею, што падчাপіў сярод пэўнага кола "тэарэтыкаў" аблуду. Асабліва верыў у гэта на пачатку 90-х, калі пачаў працаваць Закон аб мовах, а затым, неўзабаве, Беларусь стала суверэннай, незалежнай дзяржавай. Але — не, я памыліўся ў сваіх прагнозах.

РАНА ЗАПЕЛІ АДЫХОДНУЮ, СЯБРЫ!

Праз трынаццаць гадоў, летась, на з'ездзе пісьменнікаў У.Някляеў паўтарыў гэтак ж самае: "З нацыянальнай ідэяй і нацыянальнай дзяржавай мы, беларусы, спазніліся. Час нацыянальных ідэй мінуў". (Падаю, як паспеў запісаць, але за сэнс ручаюся). А зусім нядаўна яшчэ раз публічна абвясціў: "Нікакой нацыянальнай ідэі нам ужо не надо. Не надо ничего усложнять. На самом деле всё ясно. Мы с национальной идеей просто-напросто опоздали. Посмотрите, что в Европе делается! Сегодняшний мир развивается по совершенно иным законам: Евросоюз, глобализация и прочее. В отличие от остальных, мы не успели закрепить что-то свое национальное и теперь уже не сможем. Просто не успеем вскочить в этот поезд — он очень быстро идет. (...) Но, может, раз уж так случилось, просто оставим это дело и не мучиться?" (газета "Свободные новости плюс" за 22.8.—5.9. г.г.).

Вось такое ідэйна-палітычнае крэда ("На тым стаяю!") паэта Уладзіміра Някляева.

Поўную згоду з ім выказаў у гэтым ж дні літаратуразнавец і перакладчык прафесар Іван Чарота. "...Калі на пачатку 1990-х гадоў нацыянальная ідэя не толькі была аб'ектыўна непазбежнай, але і ўспрымалася як рухавік развіцця, дык на пачатку 2000-х яна аб'ектыўна гасіцца працэсамі інтэграцыі, прычым не з Расіяй..." ("ЛіМ" за 30.8.г.г.).

І паэт, і прафесар, на маё перакананне, глыбока памыляюцца. Памылку гэту яны зразумюць, калі адкажуць на зададзенае самім сабе пытанне: "А палякі, чэхі, балгары, украінцы, летувісы, латышы, эстонцы інтэгруюць з Еўропай без нацыянальнай ідэі? Не рэалізуючы яе пастулаты ў сучасных гістарычных умовах"? Адказ больш чым відавочны: ну вядома ж, з нацыянальнай ідэяй у аснове сваёй палітычнага, эканамічнага, культурнага і духоўнага быцця! З ідэяй свайго нацыянальнага самасцвярджэння ў свеце!

Дык ці трэба напускаць туман там, дзе ўсё ясна, сябры? Чаму інтэграцыя (па ўсіх лініях дзяржаўнай жыццядзейнасці) нікому, апрача беларусаў, не перашкаджае жыць нацыянальнай ідэяй? Чаму ўсе разумна-мудра баронаць у новых гістарычных умовах (умовах глабалізацыі) свае нацыянальныя інтарэсы, сцвярджаюць сваю нацыянальную самабытнасць, сваю мову і культуру, а мы павінны ад свайго "я", ад саміх сябе адрачыся?

Давайце ж глядзець праўдзе ў вочы. У Беларусі "нацыянальная ідэя гасіцца" не працэсамі інтэграцыі, як сцвярджае І.Чарота, а працэсам страшнай, гвалтоўнай, усеахопнай па маштабах русіфікацыі, якая пачалася дзвесце гадоў назад і сёння, на вачах усяго свету, набыла новы размах.

Кажуць: цягнік адышоў, мы спазніліся, ужо не ўскочым у яго... І што ж, дазвольце спытаць, гэтая зацягнута метафара азначае практычна — у дачыненні да лёсу Беларусі, беларускага народа і яго мовы? Змірыцеся і не пурхайцеся, вам усё роўна крытанты, капец, халэмус? Перастаньце клапаціцца, "раз уж так случилось", пра сваю няшчасную беларускую мову, пра беларускую школу, пра аднаўленне сваёй праўдзівай гісторыі, бо — позна! Спазніліся! Што практычна нам, беларусам, хочучь гэтым самым давесці вельмі ж дасведчаных і сучасных працэсах сябры? Якія выніковыя мы павінны зрабіць з гэтых "мудрых" інтэрнацыяналісцка-інтэграцыйна-глобалісцкіх прапаведзяў? Што, паверыўшы ім, мы, беларусы, павінны рабіць? Складзіце рукі і сядзець, маўчаць, наш лёс вырашаны!..

Дзіўна, дзіўна, дзіўна!.. І што ж гэта, прабачце, за насланне найшло на разумныя галовы? Ды нікуды мы не спазніліся, шанюньня! Вядома, ворагі Беларусі на працягу цэлых стагоддзяў тармазілі наш богаслаўлены наступ наперад, здорава тармазілі! І ўсё ж "поезд не ушел" — мы "едзем у будучыню" законна і на аднолькавых правах з народамі-суседзямі. Іншая рэч, што многім хацелася і хочацца, каб Беларусь

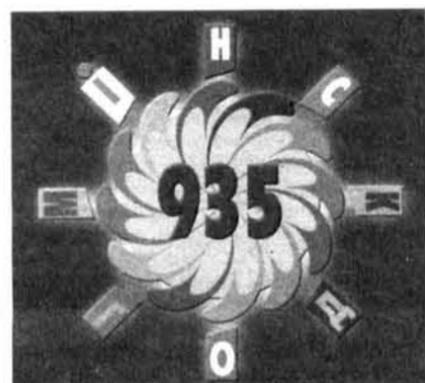
"спазнілася". Дык гэта дарэмна. Давядзецца моцна расчаравацца, і ў досыць бліжэйшым часе. Мы былі, ёсць і будзем. Наперакор усім нягодам і ўсім нашым незычліўцам. Мы — дзесяцімільённы славянскі народ з больш чым тысячагадовай гісторыяй сваёй дзяржаўнасці: ужо ў X стагоддзі Полацк браў даніну з грэкаў. У нас на рэдкасць прыгожая, мілагучная, багатая, надзвычай развітая, прыдатная для ўсіх сфер грамадскага жыцця мова. У нас свая, самабытная, з глыбачызнымі каранямі ў гістарычным быцці народа, культура. У нас цудоўнае нацыянальнае мастацтва, якім спрадывдліва захапляецца свет. У нас, нарэшце, выдатная мастацкая літаратура, вытокі якой — у глыбокай старажытнасці, у паэтычных словах-казаннях К.Тураўскага, у "Песні пра зубра" М.Гусоўскага, у прадмовах і пасляслоўях Ф.Скарыны.

Прафесар І.Чарота піша: "...Найўна чаканьне, што так званы еўрапейскі літаратурны кантэкст прыме (як роўнаватарнасць з творами прызнаных французав, немцаў, італьянцаў) творы Купалы і Коласа, Багдановіча і Куляшова, Мележа і Танка, ды і жывых, якія таго заслужылі". Чым тлумачыцца вынясенне нашай літаратуры такога вердыкту — зразумець цяжка, хай ён застанецца на сумленні аўтара. Рэч у тым, што наша літаратура ведае сваё месца і не прэтэндуе на тыя заслугі перад чалавецтвам, якія маюць літаратура руская, нямецкая, французская, англійская... Але, па-першае, пытанне: а летувіская, латышская, эстонская літаратуры — прэтэндуць на "роўнаватарнасць" з пералічанымі ў дужках? Яны — багацейшыя і больш прызнаныя ў свеце, чым наша? Чаму ж ніводзім летувісы, латышы, эстонец не дазваляе сабе такой "самакрытычнасці"?.. Хто наогул у свеце так "паважае" сябе? Падругое, і творы названых нашых класікаў у многіх краінах прыняты і ацэнены досыць высока. Вылучу толькі адно імя: Максім Танк, і скажу: вялікі паэт другой паловы XX стагоддзя. Вялікі! Дай Бог, каб на літаратурнай мапе Еўропы азначанага перыяду набралася хоць бы з дзесятак такіх паэтаў! І калі ён не стаў нобелеўскім лаўрэатам — дык яго віны ў гэтым няма. Вінавата дзяржава, у якой мы да 1991 года жылі і ў якой больш жыць не захацелі. Зрэшты, не будзем прымяняць і ягонай вядомасці ў свеце — яго вершы перакладзены больш як на паўсотні моў. Па-трэцяе, хто ведае, якія літаратурныя імёны і творы будуць у нас заўтра? Сорак гадоў таму не было, дзі прыкладу, Васіля Быкава — сёння яго кнігі чытае ўвесь свет. Трыццаць гадоў таму, зноў жа для прыкладу, не было Алеся Разанава — сёння яго вершы шырока друкуюцца і выходзяць асобнымі кнігамі ў краінах Еўропы. Можна, сёння пачынаюць выступаць у друку і тыя, каму суджана ярка загарэцца на небасхіле паэзіі, прозы, драматургіі не толькі беларускай, але і еўрапейскай? Чаго ж так песімістычна глядзець у будучыню?

Кожная нацыянальная літаратура выконвае сваю місію ў гістарычным лёсе народа і займае сваю нішу ў скарбніцы сусветнай літаратуры, якую не зойме ніякая іншая. Нават самыя вялікія літаратуры не скажуць пра Беларусь і беларусаў таго, што сказала і яшчэ скажа наша, беларуская, літаратура. Клопат саміх пісьменнікаў мусіць засяродзіцца на тым, каб пісаць творы, якія чыталі б і любілі нашы, беларускія, чытачы, а яны не горш разбіраюцца ў кнігах, чым недзе за мяжой, і калі яны прымуць нашы кнігі — прыме іх і вялікі чытацкі свет.

Не спявайце ж адыходную, сябры, ні нашай нацыянальнай ідэі, ні нашай нацыянальнай годнасці, ні нашай мове, літаратуры, культуры. Творчы патэнцыял беларускага народа — магутны, велізарны, невычэрпны. Толькі з верай у яго і трэба працаваць грамадзянам Беларусі — на любой жыццядайнай ніве, а тым больш — на літаратурнай.

Ніл ГІЛЕВІЧ

НАШАМУ МІНСКУ — 935

«**Ч**ароўны Мінск» — так называлася ў гэтым годзе свята нашай сталіцы, якой сёлета споўнілася 935 гадоў. Святочныя мерапрыемствы, якія адбываліся 14 і 15 верасня, ахапілі амаль увесь горад. На праспекце Скарыны раёны нашай сталіцы паказвалі «свой твар», на праспекце Машэрава і стадыёне «Дынама» праходзілі забаўляльныя праграмы для моладзі, каля помнікаў Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча і Аляксандра Пушкіна гучалі музыка і паэзія. Жыхары сталіцы і госці маглі добра адпачыць і павесяліцца, бо забаў было на ўсе густы. Да ўсяго галоўныя магістралі — праспекты Скарыны і Машэрава былі як пешаходныя зоны. Словам, горад святкаваў сваё 935-годдзе.

ФОТАРЭПАРТАЖ Кастуся ДРОБАВА

Вясною, той яе парой, калі наўкола ўсё жыве прадчуваннем абнаўлення, калі паўсюль, куды ні паглядзі, здаецца, пануе дабрыйна, калі і ў людзей, як і ў прыроды, шмат святла і ласкі, мы, Навум Гальпяровіч, Віктар Патапенка і я, наведалі Стаўбцоўшчыну, Альбуць, дзе нарадзіўся Якуб Колас. Прыехалі сюды, як кажуць, па душэўнай патрэбе — ніякай афіцыйнасці, ніякай дэлегацыі-арганізацыі... Сустрэліся тут з Юрыем Міхайлавічам Міцкевічам, чалавекам вядомым не толькі нашым пісьменнікам, а і тысячам людзей з розных куткоў Беларусі, з многіх краёў некалі вялікай краіны — адкуль толькі людзі не ідуць сюды, на радзіму Якуба Коласа.

Юрый Міхайлавіч — старшы навуковы супрацоўнік філіяла Коласаўскага музея на Стаўбцоўшчыне і пра песняра ведае літаральна ўсё: дзе, калі, як... Ён ведае напаміны мноства твораў Якуба Коласа, і, вядома ж, усю яго "Новую зямлю". І, канешне ж, свае экскурсіі праводзіць, зачароўваючы слухачоў радкамі з бесмяротнага твора.

Чытаў Юрый Міхайлавіч і нам. Але спачатку павёў да хаты, у якой нарадзіўся Якуб Колас, да калодзежа, да калыскі песняра.

Ведаю, што многія чытачы наведвалі і Вязынку, радзіму Янкі Купалы, і Акінчыцы, дакраналіся да калысак будучых песняроў, і не сумняваюся, што ў кожнага тут былі свае думкі, свае пачуцці, свой роздум... Але не ведаю, як у каго, у мяне, напрыклад, і ў Вязынцы, і ў Акінчыцах (лічы, зараз Стоўбцах) было адчуванне, што зямля наша святая і што толькі на святой зямлі нараджаюцца такія волаты духу.

як мы самі часам бяздумна адракаем ад святых сваіх, як прыніжаем сябе і прыніжаемся. Толькі не магу ўсё ж не прыгадаць матчынага азначэння, чаму і наша зямля святая, і наша мова не горшая за іншыя, і мы самі не горшыя за іншых людзей.

Тлумачэнне яе было простае да прымітыўнасці: усё людзям даў Бог. (У гэта, вядома, я не верыў.) І зямлю, і мову... І далей: "Вырасцеш, пажывеш-пабудзеш у чужых краях, з рознымі людзьмі пазнаешся, чужой гаворкі наслухаешся, а як успомніш сцежачку ад хаты нашай, як пачуеш слова наша або на ім падумаеш хоць пра што — зразумееш: і сваё святае. Можна, найперш".

Прыгадаем "Новую зямлю":

**Мой родны кут, як ты мне мілы!
Забывць цябе не маю сілы!
Не раз, утомлены дарогай,
Жыцця вясны мае ўбогай,**

Рачулка невялікая, надзіва светлай была яна па вясне, калі мы сюды прыехалі. І масток праз яе.

Падумалася: можа, дарэмна я так ушчуваў нас, і ў першую чаргу сябе — нібы не вельмі шануем сваё. Шануем. І не такія мы ўжо бяспамятныя, як іншы раз нехта ўяўляе нас. Умеем і мы берагчы свае святыні. Умеем ім пакланяцца не на паказ іншым, а па "душэўнай патрэбе, па сардэчнасці сваёй".

асабліва. Па тлумачэнне чаму, далёка хадзіць не трэба. Варта звярнуцца хаця б да XIX раздзела "Новай зямлі" — "Нарэччы". Там, між іншым, думаецца, разгадка паэтычнага дару самога Коласа. Памятаецца, Кастусь // Бывала, толькі чуць разднее, // Чуць трошкі ў лесе пасвятлее, // бязжыць да ракі. Тут жывы малюнак. Тут усё казачнае. І ніхто не можа з дамашніх зразумець, чым рэчка прываблівае хлапчука.

Але прыроду таго часу, сярод якой рос будучы песняр, з твора ўявіць няцяжка. Сённяшняя — яна таксама непаўторная. У прыватнасці — Акінчыцы, дзе 3.11.1882 года нарадзіўся Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч) і дзе пражыў усяго 5 месяцаў, але дзе часта бываў на працягу свайго жыцця; Сухошчына або Ласток, з якімі звязаны "першыя дзіцячыя ўражанні"; Альбуць, куды сям'я лесніка Міхала Міцкевіча пераехала, калі Кастусю было 9 гадоў і дзе ён пражыў да 20-годдзя...

Дык вось, у Альбуці паэт напісаў свае першыя вершы. Тут, каля рачулки, калі з-пад лёду вырвалася на "воленку-свабоду" вада, Кастусь задумваўся:

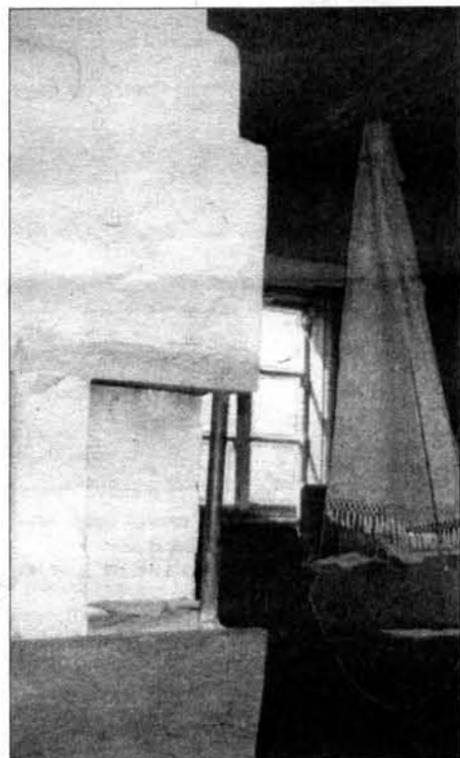
**Але што гэта так спявае!
Адкуль тут музыка нясецца!
Чыя тут песня ў душу льецца!
Такога спеву-сугалосся,
Што тут над рэчкаю панёсся,
Ніхто не зложыць, не зайграе.
Ці гэта казку лес складае!
Ці даль ачулася нямая
І немасць песняй парушыла,
Што спакон векаў утварыла!
Ці то нябёсы адгукнулісь
І ціха-ціха адгукнулісь
Зямлі, усяму яе стварэнню!..**

Хай даруе мне чытач, тым больш сапраўды дасведчаныя даследчыкі жыцця і творчасці Якуба Коласа, калі я не маю рацыі, але мне здаецца, што менавіта тут і адкрыліся будучаму песняру тайны паэзіі, што менавіта сюды яны былі пасланы яму небам, што менавіта гэтая зямля натхніла яго на творчасць "дзеля свайго народа", дзеля людзей наогул.

Зрэшты ж, несумненна, таямніцу нараджэння Коласа-паэта кожны з нас "адкрые сам для сябе і ў яго "Новай зямлі", і ў іншых творах. "Колас — невычэрпны творца", — кажа Юрый Міхайлавіч. — І запрашае прыязджаць да песняра і ў радасці, і ў горы. "Па адным, з сям'ёй, з сябрамі — як выпадае. І вам тут, на яго зямлі, заўсёды будзе цёпла, утульна, светла".

Уладзімір САЛАМАХА

ЗЯМЛЯ Ў НАС СВЯТАЯ...

К табе я ў думках залятаю
І там душою спачываю...

Упаўнены, што пасля гэтых радкоў кожнаму з нас успамінаецца сваё, далёкае ці блізкае, самотнае або радаснае, выкліканае родным беларускім словам, вечным, неўміручым, якое не падаецца ніякаму тлуму, бо і яно — святае...

Гэтае слова, калі Юрый Міхайлавіч чытае "Новую зямлю" або іншы твор песняра, гучыць мякка, зычліва, ад яго, здаецца, зыходзіць нейкае незямное таемнае святло і цеплыня, і свет здаецца добрым і чыстым, вечным...

Сапраўды, ёсць невытлумачальная магія коласаўскага слова, ёсць і своеасаблівае магія (зычлівасці?) у тым, як чытае тое слова Юрый Міхайлавіч. Можна, здзіўляцца і не трэба, бо Юрый Міхайлавіч Міцкевіч — унук аднаго з герояў "Новай зямлі", "Юзика-шаліяны", унук тады яшчэ маленькага браціка будучага песняра. Таго самага Юзика, (памятаецца?), які // Так пад нагамі і таўчэцца // Або як хвост той валачэцца // І ад работы адрывае... (бацькоў. — У. С.).

Не сумняваюся, калі вы пачуеце гэта з вуснаў Юрыя Міхайлавіча, то вернецца ў сваё дзяцінства, у сваю хату, да сваіх бацькоў, братоў і сяспер, а ў вашу душу ўвойдзе цяпло і святло сям'і вашай, той зямлі, на якой нарадзіліся, на якой раслі, з якой пайшлі ў свет.

Юрый Міхайлавіч паступова, не спяшаючыся ўводзіць вас у свет паэзіі песняра, у свет яго дзяцінства, жыцця яго сям'і. З Акінчыц мы паехалі ў Альбуць — звычайная і незвычайная лясная дарога, высачэзныя сосны, яшчэ не чапаньня лесарубамі (не дай Бог, прыйдуць сюды), звычайнае і незвычайнае блакітнае неба, і ў вас — узнёслы настрой.

Узнёслы ад усяго таго, што ты чуеш тут і бачыш, адчуваеш, а таксама, што разумееш: для многіх і многіх людзей гэта святае — з нашага роду, беларускага:

**На прыгуменні, поруч з садам,
Павець з гумном стаяла радам,
А пад паветкаю прылады:
Вазок, калёсы, панарады,
Старыя сані, восі, колы
І вуляў некалькі на пчолы,
Яшчэ няскончаных; судзіна,
Стары цабэрак, паўасміна
І розны хлам і лом валяўся.
Ад сонца, дожджыку хаваўся —
Патрэбны рэчы, ёсць вядома!
Гуменца крытае саломай,
Ад доўгіх часаў пасівела...**

Гэта Альбуць. У творы. У ім — уяўленне... І рэальная Альбуць. Яна перад намі: сядзіба бацькоў паэта... Хата, гумно, панадворак, прылады, пчалыня вуллі, магутныя дубы, лес, рачулка.

Караткевічу прысвечаны

У Оршы адбыўся скульптурны пленэр, у якім бралі ўдзел маладыя прафесійныя скульптары Беларусі. Тэмай пленэру стала творчасць Уладзіміра Караткевіча, героі ягоных кніг. Абавязковай умовай скульптурных прац быў элемент містыкі. Усе ўдзельнікі пленэру адгукнуліся на прапанову старшыні гарвыканкама В.Майсеюка далучыцца да добрачыннай акцыі: перадаць свае пленэрныя творы гораду без аплаты. Скульптары А.Цімошчанка, У.Піпін, А.Сарокін, А.Вераб'еў, В.Калясінікі выкарыстоўвалі для сваіх твораў граніт.

Распавядае В.Калясінікі: "Скульптары ў большасці ахвотна ўдзельнічаюць у пленэрах. І не мае істотнага значэння, ці можна падчас пленэру зарабіць грошы, пабачыць свет, бо галоўнае — здзейсніць свае творчыя задумкі. Зараз ёсць адпаведная тэхніка, якая значна палегчыла працу скульптара і забяспечыла выкананне твораў у адносна кароткі тэрмін. Для скульптараў удзел у пленэрах — добрая магчымасць завесці новыя знаёмствы, пераключыцца на іншую працу, атрымаць каштоўны вопыт і веды, падзяліцца сакрэтамі майстэрства".

Скульптурныя працы было вырашана паставіць у цэнтры Оршы на пляцоўцы каля старога млына. Ну, а мастакі і аршанцы спадзяюцца на працяг пленэрага супрацоўніцтва і ў наступным годзе.

Н.К.

Змянілася кіраўніцтва

Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі адкрыў свой 70-ты сезон 3 верасня. Ужо ў гэты дзень электронныя СМІ агучылі афіцыйную інфармацыю аб змене кіраўніцтва калектыву. Паводле загада міністра культуры дырэктарам прызначаны Андрэй Лапцёнак, музыкант, які працаваў у розных творчых калектывах на адміністрацыйных пасадах (прынамсі, у Дзяржаўным камерным хоры Беларусі, у Ансамблі салістаў "Класік-Авангард"), а таксама ў Міністэрстве культуры. Мастацкім кіраўніком Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі прызначана Маргарыта Ізворска-Елізар'ева, вядомы рэжысёр і даследчык тэатральнага праблем музычна-сцэнічнага жанру (гутарка з ёй, дарэчы, была змешчана ў "Ліме" за 16.08.2002 г.). Да гэтага часу абавязкі дырэктара і мастацкага кіраўніка опернага калектыву сумяшчаў у сваёй дзейнасці народны артыст Беларусі, кампазітар Сяргей Картэс.

Я. КАРЛІМА

У балеце — госць

"Лім" ужо неаднойчы паведамляў пра тое, што мастацкі кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі Валянцін Елізар'еў працуе над новым арыгінальным творам паводле знамай гісторыі пра Антонію ды Клеопатру. Назва будучага двухактовага балета — "Клеопатра". Музыку піша Вячаслаў Кузняцоў, чый аднаактовы "Макбет" адзначаны прэміяй спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы культуры і мастацтва і вылучаны сёлета на атрыманне Дзяржаўнай прэміі РБ.

А нядаўна мастра Елізар'еў прыняў у тэатры запрошанага ім з Берліна прафесара Дзітмара Зэйфорта. Германскі харэограф будзе ставіць у Мінску балет "Марная перасцярога" (дарэчы, вядомы нашай публіцы, напрыклад, паводле папярэдняй сцэнічнай версіі пад назвай "Ліза і Кален" з музыкай Л. Герольда). Днямі шануюны госць знаёміўся з трупай: трэба не толькі ўлічыць дасягненні ды заслугі вядучых танцоўшчыкаў, але і ацаніць творчы патэнцыял маладых, каб зрабіць правільны выбар салістаў для новага спектакля, сфарміраваць чатыры выканальніцкія складкі.

Прэм'ера "Марнай перасцярогі" замойлена на люты. Часу для працы ў нашага гасця, здавалася б, хапае. Аднак артыстам Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі даводзіцца і сябе рыхтаваць да ролі гасцей: плануецца гастролі ў Галандыю ды Кітай.

Н. К.

— Шаноўны Васіль Васільевіч, няўжо праўда — дзеля маладых пытаюся — быў такі "залаты час", калі можна было спадзявацца, што нехта пачуе стук апалага яблыка ў садзе ля Халопеніч!

Сёння — калі і насамрэч шар зямны здрыганецца — мала хто зміргне нават...

Няўжо "прачынаем" толькі тады, калі нас, па словах Алеся Разанава, пачынаюць "біць звонкія ранеты па неразумнай галаве"?

— Каб пачуць? — дзеля гэтага не "залаты час" трэба мець, а слых. Каб гэты "нехта" меў не толькі "вушы", але і хоць крышку чуйнае сэрца, — сэрцам пачуць, як чуў Максім Багдановіч ("Чую ў цішы, як расце трава...").

От і Алесь Разанаў — таксама пачуў. Але, на гэты раз, не той глухавата-трывожны гук, ад якога прахопліваецца, калі начуеш у жнівеўскім садзе і раптам гупне аб зямлю ці аб дашчаны дах будана цяжкі, даспелы яблык, — тады і падасца, што не толькі сэрца тваё (тое, у якім аселі з дзяцінства выбухі вайны), а ўвесь шар зямны здрыгануўся...

Разанаў пачуў (як і належыць майстру) "гук" слова, перагукванне, сугуч-

"Малодосці", і сакратаром СП БССР, і самім старшынёй праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў... Аднак, цікава тое, што гэты адміністрацыйны пасады не перамянілі вашага ўнутранага душыўнага зместу — светлага і чалавечнага... Не адсланілі ад дабрый і любові, не "ўзнагародзілі" вірусам кар'ерных гульняў...

Што дапамагала "выстаяць і не зламацца" — зноў той жа характар і нацыянальная ментальнасць: мая хата з краю — я нічога не знаю, цішэй едзеш — далей будзеш!..

— Паталагічная схільнасць да ўлады, неадольнае імкненне "пакіраваць" — гэта доля людзей, абдзеленых хоць якім-небудзь канкрэтным талентам.

Улада — гэта спосаб самавыяўлення. І паколькі мне дадзена Богам пэўная здольнасць самавыявіцца, сцвердзіць сваю існасць шляхам працы са словам, — то ўжо той, "уладны", шлях дужа і не пагражаў мне, быў для мяне істотна нецкавы, не прыцягальны, не заманлівы, як бы "чужы".

А "хата мая", як мне здаецца, не зусім была з краю. Паўсюль імкнуўся я (у меру сваіх мажлівасцяў) паспрыяць

моўныя" нашы сустрэчы ў "саюзных рамках" давалі магчымасць бліжэй пазнаць адно аднаго, пазнаёміцца, пасябраваць, што, натуральна, вяло за сабою і творчае супрацоўніцтва — узаемапераклады і ўзаемааспірацыя з узаемаўзабагачэннем. Сёння аб гэтым застаецца толькі шкадаваць, згадваць і шукаць новыя сцежкі да ўзаемакантактаў...

А калі браць гэтыя перамены ў плане асабістым, то "суверэннітэт" творчы для мяне — і тады, і цяпер — вырашаўся і вырашаецца такім чынам: пішу пра тое, да чаго сэрца горнецца. "Закарэласць" — стан душы лянвай ці спалоханай. Новыя павевы часу толькі ўмацавалі і абвастрылі мой боль "за краіну радзіму": колькі ж можна народу быць "цёмным кратом", што "крыкнуць не вольны "Ратуіце!" і мусіць "Дзякуй" крычаць..." — боль, што нічога не змянілася з часоў Максіма Багдановіча...

— Вы цяпер пенсіянер, і нарэшце, вольны мастак. Часу, як для зямнога жыцця, у вас, безумоўна, паменела, але, як для творчага, то, мяркую, — паболела... Пакапаўся на лецішчы ў градках: еш трускаўкі ды ўмудрона ўзірай-

"НЯМА ТАГО, ШТО РАНЬШ БЫЛО..."

З колішнім старшынёй Саюза беларускіх пісьменнікаў вядомым паэтам Васілём ЗУЁНКАМ напярэдадні з'езда СБП гутарыць Леанід ГАЛУБОВІЧ

ча: "ране... — нера... — ранеты — неразумнай..." (ра-ра, не-не... — толькі "перастаўлены", як са "збоем" у хадзе: "ране—нера..." Ды яшчэ, плюс да іх, падгаласак-паўтор звонкага "з" — "звонкія... — неразумнай"... Астатняе ў гэтай "формуле" — "ад думкі", ад "ведання" пра "яблык Ньютана".

Па шчырасці, я і не спадзяваўся (калі ўзніклі радкі пра яблык, які ўпаў "ля Халопеніч, на Беларусі... а шар зямны здрыгануўся..."), і не разлічваў на тое, што нехта "пачуе", — для мяне важна было, што пачуў я... Гіблая справа, калі паэт "размахваецца" на гаворку з усім светам, а дакладней, крычыць на ўвесь свет. Гэта ўжо не паэзія — гэта лямант. Паэт гаворыць, перш за ўсё, з самім сабою: каіцца, апраўдваецца, просіць літасці, праклінае... сябе ці ў сабе — тое, што пабачыў, заўважыў у іншых...

— Апошнім часам вы сталі практыкавацца ў прозе ды літаратуразнаўчай эсэістыцы... Што падштурхнула вас да "сярмяжнай прозы" жыцця?

— "Практыкавацца ў прозе" я пачаў быў даволі-такі даўно — гадоў сорак з гакам таму... А падштурхнулі мяне да гэтага кроку тагачасныя патрабаванні да вершаванай "прадукцыі": ніяк не мог я патрапіць у тон, якога вымагалі газетныя кансультанты... Ось тады і намерыўся "закапаць свае таленты" і паставіць крыж над магілаю рыфмаў... Аб тым нават і ва ўніверсітэцкай шматтыражцы абвясціў: "пераходжу на прозу", маўляў...

Аднак — проза ёсць проза... Тут матэрыял не папырхае і козлікам не паскачаш... Цярпенне трэба і ўпартасць пісьмовага стала з дубовымі нагамі...

Праца ў газеце дапамагла мне "вярнуцца" да паэзіі: неяк неўпрыкмет пачаў "зарыфмоўваць" "дзіцячыя ўражанні" — і свае, былыя, пераважна высельны, з гу-марам...

А там і сур'ёзнае раптам прарэзалася. І якраз тое і так, ад чаго я, пэўна, адхрышчваюся, слухачы кансультацыю казані... Я даверыўся, нарэшце, не ім, а сабе...

Як паглядзець, дык і "проза" (і жыццёвая ў тым ліку) памагала "паэзіі", і "паэзія" "прозе"... Гэтак во і цяпер: ёсць рэчы, "матэрыял", які лірыка не можа "асвоіць" цалкам і велікадушна пакідае яго "прозе".

І з "літаратуразнаўчай эсэістыкай" сёння не першыя сустрэчы ў мяне. Днямі пісаў дысертацыю. "Разманціраваная" на асобныя артыкулы, яна амаль поўнасцю была "абнародавана" ў перыёды.

А наогул, усе гэтыя "жанравыя адхіленні" з'ява абсалютна нармальна, не выклікае і не выклікана нейкімі "анамаліямі": кожнаму жанру — сваё, "па Сеньку і шапка"...

— На першы погляд — і па выглядзе і па складзе характару — вы чалавек зямны і просты... Наўрад ці хто, не знаёмы з вашым мінутым, зможа падумаць пра ваша былое бюракратычнае грамадскае становішча... І галоўным рэдактарам часопіса "Бярозка" вы былі, і

— каму падмогай, каму парадай, каму проста шчырым словам спачування... Гэта быў не "начальнік" абавязак, а чалавечая схільнасць. Я разумеў — і заўсёды помніў: у творчасці, у творчых стасунках і дачыненнях няма і не можа быць "начальнікаў" і "падначаленых".

Тут мяне заўсёды асцерагаў асабісты прыклад аднаго вельмі знаёмага мне чалавека. Гэтым чалавекам быў я сам, бо, як сказаў, меў непасрэднае дачыненне да творчай справы і не любіў, і не дапускаў, каб мною ў гэтай справе, такой інтымнай, такой недаткліва-трапяткой, хтосьці "кіраваў". Тут я сам сабе валадар: хачу пішу, хачу маўчу. І ніхто з мяне не выцягне тое слова, якое я не хачу сказаць...

Але — калі цябе людзі абралі "пакіраваць" — значыць, мелі надзею, што ты ім паслужыш...

— Дзяржаўную прэмію БССР імя Янкі Купалы ў 1982 годзе вы атрымалі за паэму "Маўчанне травы". Вы маеце пэўнае чалавечыя задавальненне, што менавіта за гэтую рэч былі ўзнагароджаныя савецкай дзяржавай? На мой погляд, Васіль Зуёнак заслугоўвае пашаны за свае сапраўдныя, любімыя і помныя прыхільнікамі беларускай паэзіі, паэтычныя творы...

Уласна вы, як аўтар, над якім сваім паэтычным "вымыслом слезамі обливаліся", за што з напісанага перад людзьмі гонар маеце?

— Здаецца, дзесьці ў падтэксце пытання тоейца, што паэма "Маўчанне травы" ў чымсьці як бы рэч не зусім "сапраўдная"... Бо: "...Зуёнак заслугоўвае пашаны за свае сапраўдныя..." і г.д., — што не зусім і проста, дарэчы, пачуць ад Леаніда Галубовіча... Аднак усё ж мушу заступіцца, хоць бы словам замовіць і за "Маўчанне..." Пазначэнне жанру: "Паэма лёсу" — яна і выпакутавана лёсам, — усіх, хто паселены ў ёй, у тым ліку і маім уласным... Ёсць пэўныя адхіленні ад "фактаграфіі", але грунт — з натуры. Гэтым паэма мне і дарагая найперш. "Герояў" я не "сачыняў": яны жылі са мною, я жыў з імі... А што трапіў твор "пад узнагароду" — то ўжо не мая "віна". Збоку відней.

"Гонар мець" за напісанае — асцерагаюся, а наконт "слёз" — было. Толькі не "над вымыслом", а над жывым пачуццём. Да прыкладу — калі сказаў паэзіі: "Я — уцякаў, а ты ішла за мною... Прабач мне, блуднаму, падай руку..." (гэта быў першы верш пасля той "самазабароны") — дык і слёзы, сапраўды, з вачэй... Але яно настолькі таёмнае, што ці варта пра тое... От калі б тая сляза ды ў таго, хто прычытае...

— Як вы ўспрынялі новы "суверэнны" лад жыцця? Што абнавілася ў вас і наўкола вас, а што, мажліва, яшчэ больш "закарэла"?

— "Суверэнны" лад жыцця — гэта наогул "жыццё" грамадства ці майго асабістага — калі я адышоў ад усялякае "службы"?

Калі гаварыць "наогул", то раз'яднанне дзяржаўнае прынесла, пэўным чынам, і раз'яднанне літаратурнае. "Разна-

ся ў бяздоннае неба — шукай сваю чарговую Рыфму ці Метафару...

Няўжо й на пенсіі жыццё не дае чалавеку разнаволіцца?

— Як "служба", так і "пенсіянерства" не вызначалі і не вызначаюць для мяне праблему "волі" мастака. Іншая справа, што можна — і ёсць няма спакусаў — "прыгандлёўваць"... Але гэта, здаецца, не для мяне. Паэзія не прадаецца, бо гэта — душа. А жыць з прадажнай душой — ці па-людску гэта? Тут ужо д'ябальшчынай пыхае. А хочацца, прыйшоўшы ў гэты свет чалавекам, чалавекам і адысці з яго...

Вось такая мая воля. А што мне "разрахоўвацца"... Мне б, сапраўды, паглядзець у "бяздоннае неба"... Шкада вольны, што сёлетнім летам яно — на "прэзентацыі" і новага стагоддзя, і новага тысячагоддзя — такое "непрагляднае"... Ці то зямная сякота назапашвала за дзень столькі смугі, што ноччу неба як праз "катаракту" глядзелася, ці то іншая бяда якая...

Пра "чарговую Рыфму ці Метафару"... А то і забыцца можна пра іх з-за таго неба... Дарэчы, "неба" — гэта ж ужо і ёсць Метафара! — з той самай, "вялікай", літары. Дзе яно — неба?! Няма яго, па сутнасці. Яго "стварыла" — у самых розных праявах і іпастасях — наша чалавечая ўяўленне, фантазія, натхненне...

І не трэба спецыяльна "шукаць" "чарговыя рыфмаў і метафар" — яны прыходзяць самі, са Словам, натуральна і нязмушана... Тандэтнымі бранзалетаў — ад беднасці, ад натургі "выставіцца" багатым...

— Вы сочыце за новымі павевамі ў нашай і замежнай літаратуры? Што вас найбольш уразіла з прачытанага за апошнія пяць гадоў?

Хто вам бліжэй па творчым і чалавечым духу з сучасных беларускіх ці замежных літаратараў? У чым тая блізкасць?

75 ГАДОЎ УЗВЫШЭННЯ

...Нашто дзяруся на гару?
— гукаць зару."
(Г. Дубянецкая)

Леанід Дранько-Майсюк у "жыццяпісе" Уладзіміра Дубоўкі ("Крыніца" № 34, 1997г.), згадваючы выхад у 1925 годзе зборніка сьлінага паэта "Трысьце", зазначаў, што "пачынаецца ён вершам "Ня дзівіся", пятая строфа якога мае для нашай культуры гісторыка-сімвалічнае значэнне:

Прыпусьціся ў даліну з узвышша,
Каб узняцца ізноў, і — вышай!
Гэта лёс на спатканне вышаў!
І прыэстасцю сьцежку нам
вышыў...

Так было заяўлена паняцце **УЗВЫШША**, якое праз год стала назвай цэлай літаратурнай плыні...

Вядома, нельга выключыць і ўздзеяння на стваральніку літаратурнай суполкі Багдановічавага "Апокрыфа" пра жыта і васількі ("19. ...сказаў Пётра: але няхай жа ў песнях будзе страва для душы, няхай будучы думкі добрыя і навучаючыя, каб апроч красы, быў у іх і спахытак чалавеку.

20. І адказаў яму Хрыстос: няма красы без спахытку, бо сама краса і ёсць той спахытак для душы".)

Так у беларускай літаратуры ўзнікла выслоўе "паэзія чыстай красы".

Занадта ж многа было лозунгавасці, стракатасці і стракатні ў тадышняй маладой беларускай літаратуры. Можна прывесці процьму вершаваных цытат розных паэтаў сярэдзіны 20-х гадоў мінулага стагоддзя, каб учытача раз і назавуць адпала ахвота да вершаванага пустаслоўя.

То былі паэты першага савецкага "Маладняка": бураленнага, да пэўных межаў свабодалюбівага, амбітнага і славалюбнага... Аднак знайшліся і ў гэтым літаратурна-камсамольскім гармідары людзі з тонкім вычуваннем слова і глыбокім мысленнем. Ім было душна і нятульна ў тым бядняцка-фанабэрытым гурце. І яны наважыліся адмежавацца ад іх вытворчага тлуму, хоць і тонкай, але яшчэ магчымай па тым часе ўмоўнай перагародкай — сваім новым і свежым стаўленнем да жыцця і творчасці, да літаратуры і паэзіі ў прыватнасці.

26 траўня 1926 года было заяўлена пра выхад групы літаратараў з "Маладняка" і аб пачатку дзейнасці літаратурна-мастацкага аб'яднання "Узвышша". Хто былі тыя адважна-рамантычныя "лаўцы сонечных зайчыкаў" на паслярэвалюцыйным літаратурным рэзруху нашага краю?! А.Бабарэка, К.Чорны, Зм.Бядуля, Я.Пушка, К.Крапіва, Ул.Дубоўка... Меў пожад далучыцца да іх і Янка Купала, які вельмі ж высока ставіўся да Уладзіміра Дубоўкі ("Я — толькі Дзяржавін; ты — Пушкін..."), ды па словах Ант.Адамовіча, перашкодзіла гэтаму, заўжды ўладная, і не толькі над Янкам, *Купаліха*... Шкада.

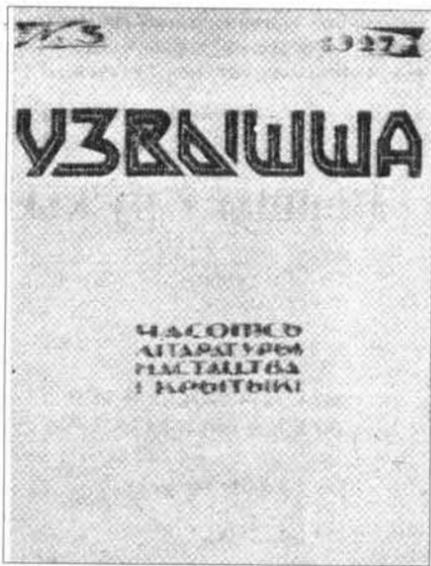
Нарэшце — 75 гадоў таму — у верасні 1927 года выйшаў першы нумар часопіса "Узвышша". (Апошні ж яго асобнік, што выдаваўся аднайменным літаратурным аб'яднаннем, пабачыў свет пад нумарам 8-м у 1930 годзе.) Пасля, падчас сталінскіх рэпрэсіў і нацдэмаўскіх зачыстак, з тых узвышэнцаў уратаваліся ад пераследу НКУС, расстрэлаў і лагераў лічаныя літаратары, а шчасліва выжылі, бадай, толькі двое — П.Глебка ды М.Лужанін.

І ўсё ж нічога на гэтым свеце бяследна не праходзіць. "Узвышша" падцягнула агульны ўзровень беларускай літаратуры да адпаведнай мастацкай значнасці, а таксама дало штуршок літаратурным нашчадкам для далейшага духоўнага ўзбагачэння нацыянальнай культуры.

Яшчэ свежыя ў памяці (пятнаццацігадовай даўнасці) спробы адраджэння, ужо прызабытай за саветамі,

узвышэнскай традыцыі. Скажам, тое ж таварыства "Тутэйшыя", хоць доўга і не зажылося, але паспела вылучыць са сваёй "плеяды" доволі шмат адметных сёння літаратурных імёнаў: А.Сыса, А.Глобуса, С.Дубаўца, А.Федарэнку, А.Наварыча, Л.Рублёўскаю, В.Мудрова, Л.Раманаву, Б.Пятровіча, П.Васючэнку, С.Астраўцова...

А восьм гадоў назад тагачасная літаратурная эліта (А.Разанаў, В.Акудовіч, У.Арлоў, У.Някляеў, А.Асташонак, Л.Дранько-Майсюк) выношвала небяспрэчную задуму перайменавання папулярнага тады маладзёжнага часопіса "Крыніца-Роднік" ва "Узвыш-

ша", пэўна, намерваючыся такім чынам стаць пераемнікам колішняй сьлінай літаратурнай практыкі.

Выкажу асабістае меркаванне, што на сённяшні дзень найбольш выразнымі паслядоўнікамі ўзвышэнства ў нашай паэзіі з'яўляюцца такія паэты, як Л.Дранько-Майсюк, С.Адамовіч, Ю.Паццопа, Г.Дубянецкая, Л.Сільнова...

Зрэшты, як пісаў калісьці, апальны сёння, Ул.Някляеў:

"Паэты,
Усім
Усё роўна не хопіць
Лімітнае бронзы,
Каб у манументы адліцца...
Не будзем сварыцца.
Давайце дзяліцца
І славай — што слава! —
І вершамі лепшымі самымі..."

Абы толькі мы — дадам ад сябе — помнілі, вывучалі, узбагачалі і годна працягвалі тыя высокія літаратурныя традыцыі...

Праўда, якраз з гэтым у нас сёння ўзнікаюць праблемы рознага кшталту, а то і свядома будуюцца шкодніцкія перашкоды. Будзем, аднак, спадзявацца на лепшае, не хаваючыся за ментальнай беларускай памяркованасцю, а пачынаючы дзеяць словам — гэта значыць, **УЗВЫШАЦА**... Будзем пакідаць выступы, зазубрыны і засечкі на тым "горнім" шляху для сваіх наступнікаў — тых, хто паспрабуе падняцца следам за намі да высокіх вяршыняў нацыянальнага і агульначалавечага духу.

Цяля за цяляй і хвіля за хвіляй
мы адыходзім, імкнёмся наперад.
Хто-б ён ня быў, — а галоў нам ня
Вось ужо ў гэта — дык моцна

я веру!
Любы мой браце! — Ня мы —

дык другія,
справа жывая ня можа памерці.
Можа і не расцьвёўшы загінуць,
але не здрадзім ні думцы ні сэрцу.

Менавіта гэтак запісана ў даўгавечным арыгінале аднаго з першых беларускіх узвышэнцаў Уладзіміра Дубоўкі.

Легал

Кажуць, выдатныя кнігі трэба перачытваць, сама меней, тройчы за жыццё: у юнацтве, у сталым узросце і на схіле... І правільна кажучы: кожны раз ты ўжо сустракаешся з кнігай зусім іншым чалавекам...

Дык вось — падыходжу і я да "трэцяга чытання". Перачытваць у трэці раз, сёе тое ў другі — душа просіць: як вяртанні ўці... развітанні... Талстой (Леў Мікалаевіч), Чэхаў, Дастаеўскі... На тым свеце не прачытаеш — кнігі тут застануцца, во, на гэтай паліцы... А можа, там адкрыецца іншая "сістэма" духоўнай сувязі — без чытання? Душа растворуцца ў космасе іншых душ, і ты станеш не сабою, а ўсім адроз. І ніякіх "спасціжэнняў", можа, не спатрэбіцца — буду... і Гамерам, і Галубовічам...

Перачытваю...
От узяті і прачытаў "Новую зямлю" — як зноў на свет нарадзіўся... Колас, Купала, Багдановіч, Гарэцкі, Чорны... — яны для мяне самыя сучасныя сучаснікі...

Нядаўна перачытаў Гамера — "Іліяду" і "Адысею" — і ўсё адно як вярнуўся ў студэнцкія гады: з лекцыямі і сесіямі па антычнай літаратуры: "Гнев, богіня, вопы Ахиллеса, Пелеева сына..." — чую голас, Навума Лапідуса, чарнявага ў смоль, з антычным, строгім спакоем, лектара і шкоду, што вечныя творы вывучаліся не ў перакладах на родную нашу мову...

Біблію чытаю — як малюся: "Ойча наш, існы ў нябёсах! Хай свяціцця імя Тваё..." — малюся, чакаючы Кнігу Кнігаў, Боскія Запаветы, прамоўленыя па-беларуску Васілём Сёмухам...

Яшчэ раз прайшоў дарогамі Пекла і Раю разам з Дантэ — гаманілі і па-руску, і па-украінску, а "справакаваў" на гэце падарожжа і гамонку беларускі (яго і па-раўноўваў) пераклад "Боскай камедыі", зроблены Уладзімірам Скарыніным... І таксама: усё паўтараў — як гукаў у апусцелых для нас — бо — без нас... — студэнцкіх аўдыторыях: "Оставь надежду всяк сюда входящий..." — надпіс на браме пры ўваходзе ў Пекла... — і не знаходзіў, не чуў водгуку: з гадоў студэнцтва жыве ў памяці — а чый пераклад? — не ведаю і хвалюся, як перад залікам... І прачытаны зараз Міхаіл Лазінскі прамаўляе іншымі словамі, а са мной, не адпускае мяне той, "студэнцкі", радок: "Оставь надежду всяк сюда входящий..." — класічна адчаканены пяцістопны ямб з узмахам дадатковага, але такога пазычна-вызначальнага, склада ў канцы радка. Ёсць гэты, "звыш-ямбавы", склад і ў "Яўгеніі Анегіне" — у чатырохстопным Пушкінскім ямбе: "Мой дядя самых честных правил..." — адну стапу "апусціў" Пушкін, а якая касмічная далячынь у гучанні (перачытайце!), як розніца дыханне ямба ў Дантэ і ў Пушкіна... Што ж, зусім па-лермантаўску (кажучы словамі перакладу Аркадзя Куляшова): "Зорка зорцы голас падае"... І ўсё ж: якую "па ліку" стапу — першую, другую, трэцюю? — "адхіліў" Пушкін, каб ямб гучаў папушкінску, а не па-дантэўску? І ўсяго — усяго адну стапу, — можа, тую, што замацавана ў слове "сюда" (не забудзем, аднак: гэта не арыгінал, а пераклад) варта "выняць" з дантэўскага радка — і будзем мець пушкінскі: "Оставь надежду всяк входящий..."

Ось такі "просты сакрэт". Але — геніяльны... І міжволі задумаецца: каб жа ўсё так проста было...

Чытай і перачытай!
Тое і раблю. Стараюся пазнаёміцца з усім, што выдаюць "на гара" сучасныя беларускія творцы, — каб быць "у курсе"...

А "шляхціц Завальня" Яна Баршчэўскага, пісаны па-польску — хіба не наша, не беларускае? Яно самае! — наша класіка (як і ў Адама Міцкевіча: душа беларуская)... Чытаеш — і плакаць хочацца над нашай беларускай доляй (ці надоляй?): чаму ўсё тое не было напісана, сказана па-беларуску, — ну вось бы так, як праз паўтарыста год у перакладзе Міколы Хаустовіча: і складам, і лексікай — на радасць людю паспалітаму...

— Як вы ставіцеся да недзяржаўных выданняў? Наколькі яны незалежныя як матэрыяльна, так і ідэалагічна! Ці даводзілася вам друкаваць свае творы ў падобных выданнях? Калі — не, то — чаму!

— Як газетчык, журналіст па адукацыі, ды і па адпаведным працоўным стажы, ведаю, што "незалежнага" перыядычнага выдання проста быць не можа — па прыродзе сваёй...
Ёсць класічная формула, што жыць у грамадстве і быць свабодным ад яго нельга, — тым больш газетчыку. Нават "чыстую" інфармацыю ён паварочвае, ставіць пад такое асвятленне, якое дыктуюцца яго — хай сабе і не фармальнай прыналежнасцю да пэўнай палітычнай, грамадзянскай партыі, плыні, але арыентацыяй, "сімпацыяй" хоць сабе, — несум-

ненна... Друкавацца, калі папросіць, прапануюць, не супраць у любым сур'ёзным выданні (не тым, за якое яно сябе "ўважае", а якое я лічу гэтакім) і з вершамі, і з публіцыстычнымі водгукамі...

— "Людзьмі звацца" — гэта, на вашу думку, усё яшчэ актуальна для беларусаў. Што зрабілі вы за апошнія сем гадоў, каб з годнасцю пра жыць пяць наступных! Што вас найбольш турбуе сёння: уласнае ці грамадскае! Творчае ці кланавое!

— Яшчэ як!.. "Людзьмі звацца" — гэта дарога, шлях. Колькі ні ідзе чалавецтва — а ідэал усё недзе за далаглядам... Нялёгка гэта накіраванне быць чалавекам. А народу — народам... Пакарыстаюся "самацытатай":

Багоў заўжды на свеце многа,
Бо чалавекам быць цяжэй...

І "апошнія сем гадоў", і во ўжо "развязалі" мех з "пяццю наступнымі" — стараўся рабіць сваю сціпую творчую справу так, каб не быць у нязгодзе з гэтай самай годнасцю, каб не было потым сорама за сказанае, учыненае. Як гэта ўдавалася — не мне меркаваць, — мерка ўласная не заўжды аб'ектыўная... "Класавае", "клановае" прыніжае творчасць, робіць мастака рамеснікам, падзёншчыкам. Мастацкая літаратура — гэта не журналістыка. Хоць тая і другая "працуюць словам", але мусяць жыць па сваіх законах, незалежна і годна (у ідэале, канечне). На жаль, часта яны сыходзяцца ў "смяротных абдымаках"...

— Я ўжо восьм гадоў як не выдаваў сваіх кніжак у "Мастацкай літаратуры"... Як з гэтым у вас! Наколькі карпаратыўна заангажаваныя нашы выдаўцы! Над чым вы працуеце цяпер! Калі гэтая задума здзейсніцца як найлепш, вы будзеце лічыць сябе вартым свайго лёсу!

— Што сказаць пра выдаўцоў? "Заангажаваныя" яны, хутчэй, не "карпаратыўна", а "бесперспектыўна". Жыццё нацыі абкладзена інтэрнацыянальнымі сцяжкамі... "Сябры-мсіўцы" стаяць з узвядзенымі куркамі, але страляць не будучы: усё пакочыцца, разважаюць, само сабой. На гэце спадзяюцца. А як жа інакш: без нацыянальнай беларускамоўнай школы, ВНУ, навукі, дзяржаўнай установы, гаспадарчага прадпрыемства і — нарэшце — сям'і... — адкуль жа чаму ўзяцца? Адкуль прыйдзе яно — запатрабаванне літаратурных твораў — хай сабе і выдатных — на беларускай мове?

Вось і выдавецкі "тупік". Прыватны выдавец не расказаліцца: паэзія ніколі нідзе і нікому з іх прыбытку не прыносіла. А дзяржава сёння як бы задаволена пацірае рукі: ага, тварцы, пакруціцеся... А справа "тварцоў" не круціцца, а сапраўды тварыць. У той час, як справа дзяржавы апекавацца іх творчасцю — у імя дзяржаўнай, нацыянальнай зацікаўленай справы...

Не дзеля спачування, а дзеля "супакаення" скажу Леаніду Галубовічу: апошняя мая арыгінальная кніжка лірыкі была, як пазначана ў выдавецкай "пашпартызацыі", "здадзена ў набор 07.12.93. Падп. да друку 04.01.95"... Тыя ж "класічныя" тэрміны...

Але — працаваць трэба.
Бог даў — Бог і паспрыяе. Бог даў нам цудоўную зямлю, радзіму нашу — Беларусь, мову нашу. І людзей не абдзяліў талентамі. Не такі ж ён ужо марнатраўца, каб раскідвацца такімі "кавалкамі"...

І ўсё ж: на Бога спадзявайся, ды і сам маху не давай. Тады і лёс будзе варты цябе, і ты варты свайго лёсу...

— Васіль Васільевіч, а якое ваша стаўленне да сітуацыі з "чарговым" нечарговым з'ездам СБП! Існуе, апазіцыйна адзін да аднаго, як бы два лагеры са сваімі Аргкамітэтам па правядзенні і Камісіяй па падрыхтоўцы XIV з'езда беларускіх пісьмэннікаў... Груба кажучы, вы за "красных" ці за "белых"?

— Я — за здаровы сэнс, а таму спадзяюся на спалучэнне гэтых, вышэй названых вамі "колераў", бо, мне думаецца, гісторыя іх, у рэшце рэшт, некалі спалучыць нават без нашай на тое згоды... Адным словам — я за адзіны з'езд і катэгорычна супраць усякага расколу, паколькі ён не на карысць агульнай беларускай справе. Нам у сваёй Айчыне, на вялікі жаль, ужо няма чаго дзяліць... Таму давайце адкінем "сваркі і звадкі", часовыя ідэалагічныя супярэчнасці і ўласныя амбіцыі дзеля захавання галоўнага — мовы, літаратуры і нацыянальнага духу... Давайце правядзем з'езд па магчымасці канструктыўна і па-дзелавому, каб наш пісьмэнніцкі "саюз" не апынуўся ў сітуацыі інтэграцыйнага "саюза двух незалежных"... Давайце больш мысліць уласнымі галовамі і менш даяраць падказкам адкуль бы яны ні былі — злева ці справа...

Вось тады гэта будзе наш з'езд, а не чужы.

Незабыўная сустрэча

Цікава і запамінальна распачаўся навучальны год студэнтаў-першаккурснікаў гістарычнага факультэта БДПУ імя Максіма Танка. Па запрашэнні выкладчыка роднай мовы, паэта Міколы Шабовіча ў госці да нас завітаў галоўны рэдактар Беларускага радыё, паэт Навум Гальпяровіч. Мы сталі сведкамі не толькі выдатных вершаў Навума Якаўлевіча, але і не менш складаных і красамойных вершаў-пародый Міколы Шабовіча, у тым ліку і на радкі самога Н. Гальпяровіча, што нямала развеселялі прысутных.

На працягу ўсёй імпрэзы гучалі таксама песні на вершы М. Шабовіча ў выкананні маладога спевака Вадзіма Грачова і чароўнай Таццяны Хадаровіч, якія нікога не пакінулі раўнадушнымі.

Паўтары гадзіны праяцелі як адно імгненне. Хочацца падзякаваць Міколу Віктаравічу і запрошаным гасцям, бо яны зрабілі ўсё магчымае, каб зацікавіць нас у вывучэнні роднай мовы, паказалі, якая яна "вобразная, вольная, п'явучая..."

Аляксей КАЛЯДА,
студэнт БДПУ

Вершы і ружы

АЛЕКСАНДР БОРОДАЧ

МЕЛАНХОЛИЯ MELANCHOLIA

Лірыка

Мінск - «Беларускі кнігазбор» - 2002

Амаль праз 40 гадоў пасля сканчэння Крупскай сярэдняй школы сустрэлася я з аднакласнікам Аляксандрам Барадачом. Кожны з нас займаў сваё месца ў гэтым жыцці, кожны прайшоў свой шлях.

Аляксандр адразу ж радасна сказаў: "Можаш мяне павіншаваць, я цяпер сябра Саюза пісьменнікаў Расіі." "Чаму Расіі?" — запытала я. І ён распавёў пра сваё жыццё-быццё.

У 1969 годзе паступіў у Харкаўскі юрыдычны інстытут, пасля заканчэння якога працаваў у пракуратурах Узды, Слуцка, Жодзіна, Смалевіцкім судзе, затым у службе кантролю Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. З 1999 нідзе не працуе. Вершы пачаў пісаць некалькі гадаў таму. Але ўжо выйшлі два невялікія зборнікі "Стихотворения" (2001) і "Меланхолия" (2002). У свах вершах паэт усплаўляе любоў да жанчыны, прыгажосць, радасць чапавачага жыцця. Чаму на рускай мове? Відаць, прафесія зрабіла сваю справу, бо справаводства ў судах усё яшчэ вядзецца на рускай мове. І хоць нарадзіўся ён у вёсцы Майскае, што ў Крупскім раёне, але вось так сталася, што піша не на сваёй роднай мове.

Бывае і так. Але калі чытаеш такія цёплыя радкі пра жанчыну:

Как мало я тебе дарил цветов,
Считаю это слабостью мужнины.
В плену ли был какой-то
чертовщины,
Или по возрасту к такому не готов.

Ответа нет, и я о том грущу,
О времени ушедшем сожалею,
Любимая! Долги я возмещу
И розовую высажу аллею.

Сорта там будут высажены все,
Шиповник даже скромный
не забудем,
А по утрам мы в розовой росе
С тобой купаться безмятежно
будем.

Живыми будут миллионы роз,
Которые я раньше не принес.

Пачынаеш марыць пра алею руж...
Галіна ФАТЫХАВА

ПАЭЗІЯ

Соф'я ШАХ

ПЕРАЗОЎ

Вянок санетаў

Мастакам, з якімі звёў лёс

I
Паміж карцін — нібыта між сяброў
у цесным іх, у шчырым акружэнні...
Паміж карцін — нібыта
на ўзвышэнні
сярод радзімых, памятных асноў.

Паміж карцін — нібыта між шляхоў,
што ў часавым узніклі сутарэнні,
а засталіся ў гэтым праяўленні
мазкоў напластаваных і штрыхоў.

Паміж карцін — нібыта між радні,
яе кранальна-шчодрой дабрыві,
прачутай існа ўчора і сёння.

I заўтра, і на той далечыні,
дзе ўзнікне яшчэ болей цёплыні
між фарбаў-колераў — нібы
між промняў.

2
Між фарбаў-колераў — нібы
між промняў
і ў самы змрочлівы, кароткі дзень,
калі таемна свеціцца і цень,
што падае-кладзецца з заваконняў.

Там дзесьці зацяжкое міжсезонне,
там дзесьці завіруха ці сухмень,
а тут святла — найвышняя ступень,
і ўсё пабочнае ў ім нікне-тоне.

Вось Шчаснай кветна-кідкі
нацюрморт,
вось Курашовай спеўны карагод
задумных акварэляў у палоне

маіх вачэй. Так шырака сярод
яе душэўна існасных шчадрот
разгушкаў лёс па-над быццём-
улоннем...

3
Разгушкаў лёс па-над быццём-
улоннем,
разлашчыў, разавоціў,
раздражніў —
сустрэчы і знаёмствы падарыў,
адобраныя позіркам Гасподнім.

Бы жывапіс звяном стаў радаводным
між мной і явай траў, кустоў і ніў,
пячаных, воблачных наплываў-
грыў
з іх станам то бяссонным,
то дрымотным.

Вось перад зрокам Казакевіч
з сынам, —
адбітак месяца сагнутым клінам
на стрыманай вадзе між лазнякоў...

I летні поўдзень свеціцца
спачынам...
I поўнюся я ўслед самазабыўна
невычарпальным светам мастакоў.

4
Невычарпальным светам мастакоў
спадобіў Бог натхнёна захапіцца —
і вось кватэра быццам бы святліца,
пазбаўленая звужаных куткоў.

Што ні карціна — пошпак замоў,
што ні выява — сілы таямніца, —
скрозь прымушае верыць і дзівіцца,
амаль што не шукаючы і слоў.

Вішнеўскі. Два анёлы — чорны й
белы.
За нас іх паядынак зразумелы.
I кожны з іх перамагчы гатоў...

Славук. Які ўжо выгляд ачумелы
ў герояў казачных, дагэтуль
смелых...

Шырэе круг на быстрыні гадоў.

5
Шырэе круг на быстрыні гадоў,
знаёмства сэнс глыбее з цягам часу,
хоць ён як бы і не відзён адразу
за знешнім праяўленнем стрэч,
размоў.

Між чарадой спатканняў і званкоў
так адухоўлена трымаюць паўзу
карціны, пісанья па заказе
душэўных высяў між зямных умоў.

Ландарскі... Цюта раннее вясны,
празрыстыя бярозавыя сны
скрозь на паветрана-блакітным фоне.

Сулкоўскі... Хвалі прамянеў
скразных
між збожжавай, густой залацізны...
I сцены свецяцца сярод сутонняў.

6
I сцены свецца сярод сутонняў
і расступаюцца ва ўсе бакі, —
туды, за шум будзённых гарадскі
да бальшакоў, да вёсчак і гоняў.

Туды, аж да вясёлкавых узроўняў,
дзе подых жыта мройна-шапаткі,
дзе плёскаць хваляў гойна-лапаткі
і водарна ад палыноў, драсэнцаў.

Алейнік — і дарога на сяло,
і сонца вераснёўскае ўзышло,
і цені рыжых дрэў — бы плынь
адхонняў...

Захарав... Гай бярозавы. Святло
ую прастору неба заняло —
ад споведных бязмежжаў
да бяздонняў.

7
Ад споведных бязмежжаў
да бяздонняў
на шэрым і шурпатым палатне,
на простым, груба вытканым радне,
і на паперы васьмі, і на кардоне.

А ўражанне як бы гарачыць скроні:
ні палатна, ні паперы — не,
заместа іх бы вечнасць на сцяне.
Захочаш — нават возьмеш у далоні...

Альшэўскі... Птушка-дух,
свабода-птушка,
прасторы вольнай палкай вастушка.
I Савіч — Цёткі вобраз між якаў...

Разгушкаў лёс душу, о,
як разгушкаў:
такую сілу для яе, для служкі,
трымаюць рамы, ўсчаўшы перазоў.

8
Трымаюць рамы, ўсчаўшы перазоў,
такое ўвасабленне існай праўды,
што й сапраўды ўжо вартае пагарды
усё, што ў завуголлі бачыць сцоў.

A Пранішнікаў Герман плён знайшоў
вось тут, дзе запалалі ў промнях
шаты,
і тут, дзе горы не прымаюць здрады,
і там, дзе хаткі нікнуць між снягоў.

Там, дзе каханага майго партрэт,
не абрываецца ягоны след,
бо і малодшы сын імкне ў вышыні.

A значыць, так прыцягвае мальберт,
што толькі ў ім і бачыцца прасвет.
I зрок не чэзне, і настрой не стыгне.

9
I зрок не чэзне, і настрой не стыгне,
і вольна ў сіняве і ў сівізне.
I Селяшчук ў эклібрысах жыве
і ў той, паміж туманамі, дзяўчыне...

I ў тым анёле, што загнаны ў плыні,
а можа, апынуўся і ў дрыгве,
шукае спасу, Госпада заве —
і выберацца ён, і не загіне...

Пятроў... Якую думу тоіць сад
і лаўка ў снезе, і святло між хат?
А ў гонкіх соснах вецер што
не ціхне?

Наскрозь — ігліцалёт, ігліцапад...
Дзіўлюся, патаемны сэнс і лад
спазнаўшы ў кожнай любаснай
карціне.

10
Спазнаўшы ў кожнай любаснай
карціне
шчымлівай зачарованасці міг,
ці выкажу я існасць гэту ўслых,
што стрымана ўспрымаць і зрок
не звыкне?

Вось Паляню... Мурог
на каляіне, —

забытая дарога дзён чых?
Каб па баках не сум кустоў густых,
То знік бы й след яе ўжо ў зеляніне.

Кароткі... Пад вадою луг і поле...
I Бараноўскай снежнае раздолле,
дзе сцэжак і лагода, і жарства...

Герасімаў... Фантазіі скрозь воля...
Зноў асэнсоўвае мая патоля
збавіцельную сутнасць характава.

11
Збавіцельную сутнасць характава
і сапраўды не мовіш прайзічна,
а толькі гарманічна-меладычна,
не прагнучы, бадай, і першыства.

Зінкевіч... Птушка, нібы цецтва,
памкнёная амаль што
праз касмічны,
праз віхравы туман; праз хаатычны
да яснасці, да зорнага саява.

I Сідарава з мужам побач кут
асвоіла, свой заснаваўшы грунт, —
яе маленькі Мацюсь, нібы выдых —

карункава-ажурны, мройны цуд...
I відавочнае майстэрства тут,
як бы яно — не таленту ўжо вынік.

12
Як бы яно — не таленту ўжо вынік,
як бы не праз акрыленасць рукі
яднаюцца адценнямі мазкі
зялёных тонаў, жоўтых, шэрых,
сініх.

Ляшкевіч вось... Пагляд нібы
ў глыбіні
у мыслара яго — напружаны,
цяжкі, —
і ўвогуле ўвесь воблік-то які
узнік з алоўкавых адвольных ліній...

Вось Янушкевіч... Касагор круты,
дзе козкі, — нібы нашы... Як сюды
ад мамы збеглі праз такі час
шчыльны?..

Вось Басалыга... Храмаў звон святы.
I тут не проста ява пекнаты,
а дух амаль што блізкае вяршыні.

13
А дух амаль што блізкае вяршыні, —
ён і дыктуе, ён жа і вядзе —
I паспрабуй хоць адхіліцца дзе
I не даверыцца такой хвіліне...

Вось Бараноўскі... Сімвалы
цвярдны —
царква і дрэва, далі ў яснаце,
як бы з паветра воблака расце.
Зямля і неба — першыя святыні.

Вось Шаранговіч... I жанчыны доля —
карміць дзіця грудное тут, на доле,
пад неадступнай спёкаю жніва...

Такія хвілечкі, нібы міжволі
за гэтай дзеяй сочыць наваколле
ў прысутнасці самога бажства.

14
ў прысутнасці самога бажства —
суладдзе колераў, сугучча рытмаў,
дыханне фарбаў, хваляванне
рыфмаў, —
што ні карціна — спеўная страфа.

Тут Шчамялёў. Начная сінява
раскінутых снягоў, нібы разліваў.
Яздок імчыць кудысьці сіратліва,
і поўня, нібы жоўтая сава.

Тут Вапчанка. Яго курган —
бы волат,
рака — бы вечнасць, — спёку й
холад
сумесна ім адольваць зноў і зноў.

A я за момантам кранаю момант,
а я ў адказ не завяршаю сповяд
паміж карцін — нібыта між сяброў.

15
Паміж карцін — нібыта між сяброў,
між фарбаў-колераў — нібы між
промняў...
Разгушкаў лёс па-над быццём-
улоннем
невычарпальным светам мастакоў.

Шырэе круг на быстрыні гадоў —
і сцены свецяцца сярод сутонняў, —
ад споведных бязмежжаў
да бяздонняў
трымаюць рамы, усчаўшы перазоў.

I зрок не чэзне, і настрой не стыгне,
спазнаўшы ў кожнай любаснай
карціне
збавіцельную сутнасць характава.

Як бы яно — не таленту ўжо вынік,
а дух амаль што блізкае вяршыні
ў прысутнасці самога бажства.

Апошнім часам Артур Ёкрык прыкмеціў, што стаў куды цішэйшым, маруднейшым і нязграбным у хаце. А як на тое, па радыёсетцы пачалі круціць недарэчную песню. "Не, я не такое дрэва..." — вытанчана выводзіла спявачка. Ды так пераканаўча, што Артур міжволі падхапіў мелодыю.

"Не, я зусім не такое дрэва" — на свой манер спяваў ён. І рабіў прыкметны націск на слова "зусім". Так або інакш, але песня прынялася ў Артуравай свядомасці, як прышчэплены да яблыні чаранок. Вы ж зразумелі, што Артур спяваў ці прамаўляў запамінальныя словы не ўголос, а сам сабе — у дарозе ці ў кавярні, калі там было дастаткова ціха, нават на рабоце, асабліва ў час ад'езду куды-небудзь начальніка.

Прытым трэба адзначыць адну дэталю. Артур чамусьці пачаў спяваць прамаўляць "дзерава" замест "дрэва" нібы хацеў яшчэ больш падкрэсліць, што ён не такі, як усе, інакшае дзерава — і ўсё тут.

А хутка і пераканаўся, што словы спраўджаюцца. У суботу ў лазні па

мае акенца, паказваць на тое ці іншае выданне. І тут ён прыкмеціў дзіўную рэч: з'явілася адчуванне, што праём акенца надзвычай вузкі і для адной яго рукі, проста чудам праточваешся, але затое лёгка ўспорваеш тую ці іншую газету і ў самым далёкім куце разлога. І пры гэтым усмешліва кіяскёрка зусім не здзіўляецца, толькі паслужліва падбірае ў стосік патрэбнае.

"Няўжо яна не заўважае, што ў мяне пачала адрастаць крона, што гэта і не рукі ўжо зусім, а доўгія-доўгія галіны-граблі, вузлаватыя, пругкія?"

Кіяскёрка падала стос газет і рэшту на ім, прыязна ўсміхнулася і зачыніла акенца. Вясна ўжо ўбіралася ў сілу, але бруісты сіверка быў яшчэ даволі куслівым.

Купляне газет пераканала Ёкрыка ў тым, што яго цела незваротна трансфармуецца ў зусім новую форму быцця.

Насуперак сваёй звычцы, Артур не паехаў тралейбусам, а пайшоў пешкі. Упершыню ён збаяўся доўга стаяць на прыпынку, бо пачаў думаць, што зародкі карэнчыкаў на яго нагах заняліся менавіта з прычыны залішняга

павольна, каб, крыў Божа, не знявечыць гасцей.

"Няхай ляцяць, людзі ўсё ж... Я ж не такое дзерава, не такое..." — з гэтым і пакрочыў дадому.

...Далейшае жыццё Ёкрыка нічым асабліва не адрознівалася ад папярэдняга. Праўда, яму прыйшлося купіць раскашнейшы абутак — як мінімум на нумар, а зімовы — дык і болей. А яшчэ надумалася замяніць усю драўляную мэблю, і ў першую чаргу — з карэльскай бярозы, на металічную або пластыкавую. На жартаўлівыя кепкі знаёмцаў Артур амаль не зважаў, толькі зрэдка бурчэў у адказ недарэчнае:

— А вы сяброў за панюх табака здасце...

Дзіўна, але Ёкрык і сваёй каханцы Ганулі пачаў настойліва раіць купіць металічны ложак: маўляў, так ты мяне лепш пачуеш — нават шэпт-шлох душы ў час пяшчотнай блізкасці. Расчуленая Гануля ніякавата паіскала плячыма і нясмела даводзіла, што ложак спадчыны, зроблены са старой ігрушыны яшчэ прадзедам.

Сяргей РУБЛЕЎСКИ

ЧАПАВЕК-ДРЭВА

вуліцы 26-ці бакінскіх камісараў, у якой па даўняй завяздзёнцы нацэплівалі дрэвам, а не электрычнасцю, ён заўважыў, што па шклістай кафлевай падлозе рухацца стала амаль немагчыма — прыліпалі ступакі. Усхваляваны Артур паспяшаўся на свой зэдлік ды ўзяўся шараваць ступакі пемзай, зноў і зноў намыльваючы іх вадкім, даволі едкім мылам. Потым прымружыў вейкі і пачаў далікатна-спуджана абмацаваць ногі. І тут ворах ахінуў Артурава сэрца — на ступаках ён намацаў чародкі маленькіх прышчынак. І нарэшце наважыўся зірнуць: гэта былі ўжо даволі выразныя прышчочкі, не раўнуючы як на мацунах васьмінога.

Небарака хацеў было ў чарговы раз схадзіць у парылёны ды пасябаць ступакі гарачым венікам, але перадумаў, бо ўвесь ранейшы досвед паказваў: калі ўжо ўкараскалася якая трасца, дык нічым яе не выб'еш. Нічога не застаецца, як жыццзя з хваробай.

Агаломшаны Артур, нібы радэнаўскі мысляр, знерухомеў на сваім зэдліку, падпёршы галаву рукою: "А гумавыя тэпці на ступакі цяпер прыкупляць давядзецца абавязкова. Прычым адмысловыя, глыбочанькія".

— Малады чалавек, можа, сэрца зашчымела, дык у мяне валідол ёсць, — звярнуў на яго ўвагу дзядок.

— Дзякую, нармальна ўсё, — абудзіўся Ёкрык і, схадзіўшы пад душ, пачаў збірацца дахаць.

Апраўнаўся ён гэтым разам даўжэй звычайнага. Асабліва доўга ўсцягваў на ногі шкарпэткі. "Дрэнна выцер — вось і валаводжуся", — суняшаў сябе Артур, нягледзячы на тое, што ведаў сапраўдную прычыну прамаруджвання. І тут прыйшла да яго думка: "Можа, як той маладзён у кіно, у муху ператварыцца ці ў васьміножку... З адзіноты ўсё гэта, з няпэўнасці. А можа, ад безбароннасці. Проста не магу за сябе пастаяць, вось і перараджаюся, трансфармуюся з адчаю".

Ёкрык вырашыў зайсці ў буфет, каб хоць кудам пыва прагнаць надакучліва-трывожную прыкрасць. Як заўсёды, там было мнагалюдна, на поўную катушку граў сеткавы дынамік. І тут Артура, як маланкай, жагнула: "Не, я не такое дрэва... Проста я інакшае дрэва..." Ну, вядома ж, з прышчочка і пачалі завязвацца карэнчыкі, потым нітачкі пойдучы, вузельчыкі. Цяпер ужо не паходзіць улётку басаноў па бацькавай поўні...

Артур зрабіў доўгі глык з куды і міжволі глянуў пад стол на свае чаравікі. На высокай падэшве, з вялізнымі круглымі насамі на шэрай бетоннай падлозе яны выглядалі надзвычай пераканаўча, можна сказаць, манументальна. І Артур раптам туды-сюды пасоўгаў імі па падлозе, нібы лыжнік, калі правярае, ці ўдала падобрана шмароўка.

На вуліцы Артур зірнуў на гадзіннік, каб пераканацца, што ранішнія газеты ўжо завезлі, і пашкрабоў да бліжэйшага кіёска набыць свой звыклы набор выданняў ды пацікавіцца пераменамі ў свеце.

На гэты раз замест знаёмай кіяскёркі за прылаўкам сядзела зусім маладзенькая, якая яшчэ не разабралася, дзе што ляжыць. Артуру давалося згінацца ў са-

спакою ды інертнасці душы. Да таго ж ён ужо пачаў баяцца завужанай прасторы, тым больш запоўненай пloidмай людзей. Артур ўявіў лася, які, каб пратачыць у дзверы разгаліеныя рогі, крута паварочвае галаву, а ў салоне наколькі можна ўзвышае яе, каб не пакудлаціць дамам фрызур, грымотна чапляе поручні, а каторым рогам-атожылкам незнарок адчыняе люк-прадуху...

Мінаючы невялікую пiтнушку, Ёкрык перайшоў на другі бок вуліцы, каб пазбегнуць выпадковай сустрэчы з якім знаёмцам. Ён вырашыў зайсці ў скверык, перадыхнуць хвіліну-другую, бо нязвычайна стаміўся ад хады. Прысеў на лавачку, дастаў з кішэні цыгарэты, запальніцу і тут жа спуджана схамянуўся: "Авохці, а як усярэдзіне ўсё загарыцца!..." Спешна ўстаў і выкінуў цыгарэты ў сметніцу.

"Цяпер я заўсёды буду ўнікаць наоўпаў, агню, цясінаў, крывых затулкаў, жалезабетону стадыённых лесвіц пад нагамі, — думаў Артур. — Цяпер мяне будучы вабіць пад свае шаты скверы, парк, лес, не раўнуючы як у старасці".

Яму раптам заманулася сысці ў нізінку, дзе прыгожа бухмаціўся вербалоз. Артур памкнуўся туды, нават не зважаючы на вільгаць пад нагамі — так захацелася ўдыхнуць кветкавага водару. Але здарылася нечаканае: ля вуха Ёкрыка пстрыкнуў крыльцамі ільсністы чорна-смагдавы шпак і лоўка сеў яму на плячо. Утрапёны Артур увобміг знерухомеў, каб не спудзіць птушачку. Была б мажлівасць, дык і сэрца суняў бы рукою — толькі б не ўстрывожыць шпачка яго грукатам. Артур скасавурыўся і самымі куточкамі вачэй пабачыў, што шпачок трымае ў дзюбцы шматок сухой леташняй травы.

"Няўжо я прыдатны ўжо для гнездавання? — падумаў усхваляваны Ёкрык. Яму стала і радасна, і вусцішна адначасова. — Такі лёс. І няхай сабе. Не сыду з месца, не парую шпачка..."

Тым часам птушка паклала сваю ношку на плячо Артура і, матляючы з боку ў бок галоўкай, пачала чысціць аб варсістому тканіну пінжака сваю дзюбку. Потым зноў сцяла ёю травічку і порснула ўгору.

Артур цяжка ўздыхнуў, нібы яго толькі што пакрыўдзілі. Нічога не заставаўся, як брысці назад, у тлум горада — такое агарнула расчараванне. А на ўзвышкі, дзе каменная лесвіца злучалася з прыгожа прыярэнаванай цаглянай крошкай сцяжынай, зноў надарылася дзівоснае. На яго руку, нібы на тоўстую зручную галіну, з вяслёлым зумканнем апішліся дзве жамярыны. Артур ізноў спышыўся, але ўжо зусім з іншай мэтай. Левай рукою ён вельмі асцярожна пачаў даставаць з кішэні плашча стос газет. І з кожным імгненнем усё больш запавольваў рух, але ўжо не столькі з асцярожнасці, колькі са здзіўлення. Ёкрык разгледзеў на рукаве блішчатага жучка і ўвішную вытанчаную муху. І самае галоўнае, Артуру падалося, што яны перазумкваюцца між сабою.

"Ну, вядома, чалавек-жук і чалавек-муха нічога не знайшлі лепшага, як сесці на чалавека-дрэва!" — скрушна падумаў Ёкрык.

Сышлася, зніталася ў прыкрай дысгармоніі літаратурная рэчаіснасць. Артуру махнуў газетамі, але

і вась аднойчы ў час любішчаў Артур учуў не такое, як зазвычай, але асаблівае рыпенне ложка, і нават здавалася, што яно точыцца з нутра.

— Ты нічога не чуеш? — спытаў ён у Ганулі.

Каханка адказала не адразу, Артуру прыйшлося нават пару разоў злёгка шкуматнуць яе за руку. Гануля азвалася, нібы спрасоння:

— Артурчык, міленькі, чую, як па мне разліваецца цеплыня. Так хораша. Прыхініся да мяне.

Вядома ж, Гануля не ведала, што цяпер гэта рыпіць "дзерава", а не дошкі прадзедаўскай ігрушыны. Яна ўжо мюгага не ведала. Напрыклад, таго, што Артурчык цяпер займае зусім выразнае ўяўленне пра жаночае шчасце.

"Жанчына па сутнасці ёсць прышчэпленым чаранком у цянетэх мужчынскіх шатаў, — думаў ён. — І пакрысе гэты чаранок вырастае ў эдэмскую галіну, якая нічога не ведае ні пра карані, ні пра крушныя шэрыя дажджы ды золкую імжаку, ні пра жамярынную навалач. Лаўшай у схованцы".

Артур цяпер і сам хацеў бы затуліцца пад шатамі якіх-небудзь разгалістых кронаў, каб нічога не чуць, не ведаць. Усе жыццёвыя праблемы ён пачаў вытлумачваць для сябе надзвычай проста: "А я не такое дзерава, вось і маю..."

На працы Ёкрык пакрысе аддаліўся ад усіх, нават ад сяброў, толькі на агульных сходах пачаў часцей браць слова ды задзіраць начальства, нібы рогі павыраслі. Менш стаў чытаць спецыяльнай літаратуры, а ўсё больш пра лесагадавальнікі, догляд саджанцаў ды творы знакамітых пісьменнікаў пра лес. І аднойчы, калі грамада сабралася адзначыць дзень народзінаў Ганулі (каханка працавала ў той жа канторы) і ўсе пачалі думаць, што ёй падарыць, Ёкрык падшоў да акна і прамовіў услых, нібы нікога не было ў пакоі: "А няблага было б злавіць галінамі сонца. Я ж чытаў у адной кніжцы, што гэта цалкам магчыма. Вось быў бы падарунак!"

— Толькі не апячыся! — кінуў рэпліку Яхім Круглыш.

— Дык што, вы надумалі духмянае мыла дарыць? — нібы не пачуўшы яго, азваўся Артур. — Ужо лепш мыла, чым разбярэскае пано, яко чучора наважваліся... Ой, штосці дрэнна пачуваю сябе сёння. Прабачце, — і выйшаў з пакоя. А праз колькі хвілін і наогул сышоў дадому. Потым паехаў на вакзал ды ўзяў квіток на электрычку да свайго лецішча.

А калі прыехаў, дык хуценька перапраўнаўся ў свой сінні спартовы касцюм, выкаціў з кладоўкі ровар і паімчаў у бок суседняй вёскі, якая прыляпілася на высокім беразе рэчкі Гнятліўкі. Метраў за трыста ад яе раскінула шаты невялікая дубрава. Аднойчы ў час адпачынку з сябрамі Артур назіраў там, як на змярканні сонца, нібы вялізныя круглабокая рыбіна, марудна, з высілкамі, тачылася долу праз нерат дубовых галін. Здавалася, чаплялася за іх.

Прыметная мясцінка. Ёкрык прыставіў свой ровар якраз да таго дуба, а сам пайшоў на берагавы ўзгорак, адкуль адкрывалася шырокая панарама на захад. Сонца ўжо добра знізілася. Ён

сеў на самы ўзвышак у паставе Буды і вельмі марудна, з хуткасцю слімака, пачаў нахіляцца то ў адзін, то ў другі бок. Недасведчанаму гэта магло падацца прайвай вар'яцтва. Ды і каму патлумачыць, што Артур кожнай сваёй "галінкай", кожнай нітачкай пачуцця імкнуўся намацаць хаця б адзін праменьчык, каб падчапіць за яго сонца. Ён рабіў адну спробу за другой, пакуль "рыбіна" не заглыбілася ў густы вечаровы морак, і на гэты раз вярнуўся ў горад ні з чым.

Дзень народзінаў Ганулі прайшоў звыкла, нават крышку будзённа. Падарылі духмянае мыла. Асабіста Артур — саджанец рэдкага гатунку яблыні, па які ездзіў у сталічны доследны інстытут. Набыў па знаёмстве. Да ўсяго ў адмысловым цабэрачку, так што можна было высаджваць у грунт нават самай позняй вясной. Але і гэты падарунак Артур зрабіў, можна сказаць, адчэпна, бо ўсё ж не губляў надзеі падарыць ёй сонца. Няхай пазней, няхай нават праз год.

Ён пачаў разы па тры, а то і чатыры наведваць аблюбованы куточак

дубравы на беразе Гнятліўкі. Непакісны, зацяты, Ёкрык верыў, што рапа ці позна яму ўдасца залучыць у сваё сіло сонца для каханай. Адзінае, чаго ён баяўся, дык гэта назаўсёды прыкараць да аблюбованай мясціны. Па сутнасці гэта было б поўнай стратай асабістага жыцця. Бо якое жыццё без Ганулі?

Халадок трывожнага страху вужакай пачаў запаўзаць у душу Артура. Ён усё часцей і часцей задумваўся: "А чаму я ўсё ж інакшае дзерава? Чаму не магу прытуліць у сваіх шатах маленькі чаранок яе існасці, які завітнеў бы яе ўяўленнем доўгачаканага шчасця? Чаму мне трэба так шмат — падарыць цэлае сонца?"

У такіх роспачных хвілінах Ёкрыку больш не хацелася ўсведамляць сябе дрэвам, нават у якой драбніцы. Тым больш — інакшым, асаблівым. Здавалася, што гэта нават небяспечна. Пільныя людзі, напрыклад, маглі абвінаваціць у тым, што не там пусціў карані, лічы — у непатрыятызме. І нават у тым, што схачеў падарыць усеагульнае сонца адной звычайнай жанчыне. Усё гэта бянтэжыла, прыгнечвала.

Нервы трымцелі. І вось цёплай чэрвеньскай суботай, перад тым, як паехаць на бераг Гнятліўкі, Артур зайшоў у натарыяльную кантору. Ён вырашыў на ўсялякі выпадак зацвердзіць свой заповіт, напісаны сукаватым, нязграбным почыркам (з пэўнага часу почырк пачаў мяняцца). Тэкст быў незвычайны: "Пасля смерці прашу па магчымасці скарыстаць маё цэла на выбар паркету, каб я і такім чынам мог служыць людзям ды рыпец ім пра вечнае каханне".

Але натарыус адмовіўся надаваць гэтаму запавету юрыдычную сілу, бо палічыў яго вар'яцкім.

Яно, можа, і да лепшага. Артур Ёкрык і сапраўды праз няпоўныя два гады пакінуў гэты свет. Недарэчна (хаця смерць заўсёды недарэчная). Ехаў на сваім цыбатым ровары палявой дарогай, і тут пачала жыгаць маланка, усчаліся грымоты... Дык забіў небараку пярун. Прычым на месцы, дзе побач, на ўзбочыне, стаяла высозная бярэзіна. Вось і вер фізікам, якія сцвярджаюць, што маланка б'е найперш па верхалінах.

Відавочцы расказвалі, што вышынная жыгаўка счарніла Артура на галавешку. Дык які ўжо там паркет, якое рыпенне...

ЗАСЛАЎСКІ НАБАТ

Пакуль старажытны Полацк сустракаў на сваёй зямлі свята дажынак, другі не менш знакаміты сваёй гісторыяй беларускі горад, Заслаўе, стаў пляцоўкай II Фестываля сярэднявечных традыцый і культуры "Заслаўскі набат". Удзел у ім узялі каля 250 чалавек з 45 рыцарскіх клубаў Беларусі, Расіі, Украіны і краін Балтыі.

ц Аўтарамі і арганізатарамі праекта сталі менеджэр турагенцтва "Магістр Віта" Васіль Грын і кіраўнік вайскова-гістарычнага клуба "Княжы Гуф" Фёдар Міхееў. Трэба адзначыць, што яны здолелі забяспечыць свайму фестывалю добрую рэкламу:

напярэдадні па мінскіх вуліцах хадзіў каларытны атрад апранутых у даспехі хлопцаў, якія запрашалі прахожых наведаць фэст; добра надрукаваныя плакаты знаёмлілі з яго праграмай (якая, на жаль, у апошні момант была зменена); працаваў прэс-цэнтр. Таксама ў аргкамітэт увайшлі прадстаўнікі Заслаўскага гарвыканкама і мясцовага гісторыка-культурнага запаведніка. Дзякуючы іх намаганням да вайсковых забав сучасных рыцараў далучыліся "Горад майстроў" — паказ старажытных беларускіх рамёстваў з выстаўкай-продажам ганчарных, разных драўляных вырабаў і сувеніраў, а таксама прэзентацыя дзвюх выстаў, адна з якіх прысвечана роду Глябовічаў (валадароў Заслаўя ў XVI стагоддзі), а другая — графам Пшаздзецкім (XVIII стагоддзе).

Самай хваляючай падзеяй, як і заўсёды на падобных фэстах, стаў турнір цяжкаўзброеных латнікаў. Такі "спецыялізаваны" турнір праводзіцца на Беларусі ўпершыню. Поўных латных даспехаў на Беларусі адзінікі — гэта тлумачыцца вялікай складанасцю іх вырабу і, адпаведна, іх салідным коштам. Да таго ж біцца

ў даспехах вагой 30-40 кілаграмаў можа не кожны. Але 20 волатаў усё ж выйшлі на турнірнае поле, каб пазмагацца за прыязнасць чароўных дам і каштоўных прызы, падрыхтаваныя майстрамі з "Княжага Гуфа". Кожны з удзельнікаў быў павінны прайсці дасканалую праверку гістарычнай адпаведнасці даспеху, а таксама прыдумаць сабе легенду, што распавяла б глядачам пра збройныя

подзвігі герояў. На жаль, беларускія ваяры ў сваёй большасці прадэманстравалі прыгожае "жалеза" і слабую фізічную падрыхтоўку. І ехалі б зараз каштоўныя прызы ў Кіеў ці ў Тулу, калі б не Хлодвіг Лангабардскі, рыцар мінскай Уніі "Меч і Крумкач". Менавіта ён, герой сёлетняга фестывалю ў Навагрудку, не пакінуў шанцаў украінцам і расіяніну, сваім галоўным супернікам. Пераможцу дастаўся прыгожы меч з залатой гравіроўкай і напаўкаштоўнымі камянямі. Прадстаўнік мінскага "Рыцарскага роду Снежнага барса" атрымаў за другое месца шалом, а прэзідэнт Кіеўскай Федэрацыі гістарычнага фехтавання пан Юрый — латныя рукавіцы. Арганізатар фес-

разлучаныя клубнай прыналежнасцю сябры, і проста аматары вайскова-гістарычнага руху, якія не бачаць вялікай розніцы паміж трыма буйнейшымі клубамі сталіцы: Ордэнам Паўночнага Храма, Унія й і "Княжым Гуфам".

Акрамя турніра тэа гасці фестывалю, што не сталіся ад звону мячоў, маглі паназіраць за вячэрнімі

бугуртамі (агульнымі баямі "сценка на сценку"), майстэрскімі выступленнямі ўдзельнікаў мінскага коннага клуба "Продзіс" на шасцёрцы прыбраных у рознакаляровыя папоны конях, а на наступны дзень — стаць сведкамі рэканструкцыі аблогі і бітвы 1434 года паміж войскамі князя Свідрыгайлы і князёў Андрэя і Юрыя Заслаўскіх. Штурм спецыяльна пабудаванага драўлянага ўмацавання з дапамогай асуднай артылерыі стаў цэнтральнай падзеяй другога фестывальнага дня. Больш мірна настроеныя грамадзяне назіралі за сярэднявечнымі танцамі ў выкананні дзяўчат у сярэднявечных строях ці бавілі час на цэнтральнай плошчы Заслаўя. Там праходзіла яшчэ адна

тывалю Фёдар Міхееў, нягледзячы на паражэнне байцоў свайго клуба, усё ж задаволены вынікамі турніра — ніхто з удзельнікаў сур'ёзна не пацярпеў, байцы былі цалкам згодныя з судзействам, а глядачы атрымалі незабыўнае відовішча. Да таго ж удзел у турніры прадстаўніка Уніі "Меч і Крумкач" сведчыць аб "пацяпленні" ў адносінах паміж беларускімі вайскова-гістарычнымі клубамі, якія з-за мінулагадняга канфлікту абвясцілі байкот мерапрыемствам адно аднаго. Відавочна, што выйграюць ад паразумення ўсе: і

фестывальнае акцыя пад назвай "Заслаўскі дуднік" — дударскія пядынікі з выкарыстаннем старажытных духавых інструментаў: беларускай дуды, сурмы, жалейкі, акарыны і іншых. У межах канцэртнай праграмы адбыліся выступы унікальнага фальклорна-харэаграфічнага калектыву "Госціца", фолькгрупа "Ветях", барда Зміцера Сідаровіча, гуртоў "Стары Ольса" і "Артэс Лібераліс".

Юлія ПАЛАЧАНІНА

Фота Аляксея ІЛЛІНА

Вялікабрытаніі, Беларусі, Малдовы, Румыніі; знаёмства з творамі кампазітараў Аўстрыі, Літвы, Канады, Швейцарыі, ЗША, Манголіі, Ізраіля і г.д. Музыказнаўчы калектывам; прэзентацыя кнігі вядомай мастацтвазнаўцы Кармэн Стаянавай... Штодня адбывалася 4—5 падзей!

Праграмы запісваліся ў фонд Румынскага радыё. Дарэчы, там з лёгкай рукі выдатнага музыканта, кампазітара Джорджэ Энеску ахоўваецца аўтарскае права (тое нават пры Чаўшэску было). За мінуту гучання музыкі ў эфіры Румынскага радыё яе аўтару выплачваецца 10 долараў. На большае патрабуецца пісьмовая згода кампазітара.

У канцэрце румынскага камернага ансамбля "Траект", якім кіруе С. Лерэску, сярод іншага прагучала п'еса Ганны Кароткінай "Званы Беларусі" ды мая — "Плач з калыханкай". А з-за таго, што не змог прыехаць замоўлены ў праграме фестывалю мангольскі піяніст (уласныя фінансавыя праблемы!), у якасці піяніста прапанавалі выступіць мне. Яшчэ ў Мінску пра гэта даведаўся і, маючы дастаткова часу, падрыхтаваў сольную камерную праграму. Доўжыўся канцэрт каля гадзіны. Апроч трох уласных п'ес, я іграў музыку малдаўскіх кампазітараў, амерыканскіх — у тым ліку "Песні без (добрых) слоў" Чарльза Айвза; ізраільскага аўтара Юрыя Павалоцкага і таксама — фартэп'яны цыкл "Бестыярыум" нашага Вячаслава Кузняцова.

На фестывалі быў прадстаўлены румына-англа-аўстралійскі сінкрэтычны мастацкі праект. Спалучыліся ў ім сучасная музыка, танец, пантаміма, сцэнаграфія, мастацтва тэатральнага святла і касцюма. А ў цэнтры імпрэзы быў брытанскі музыкант Бары Уэб, пра якога я ўжо распавядаў у "ЛіМе" пасля "Сусветных дзён музыкі", праведзеных у Румыніі ды Малдове восенню 1999-га. Гэтым разам ён блісуча паказаўся і як трамбаніст, і як выканаўца на старажытнай драўлянай трубе — дзіджарыду. Цікава, што і завяршаўся сёлетні фестываль у Брэйле аўтарскім сольным канцэртам Бары Уэба, толькі ўжо не ў зале, а на адкрытым паветры. Вакол пляцоўкі на маляўнічым беразе Дуная сабралася шмат народу, у тым ліку моладзі. Брытанскі трамбаніст прадстаўляў і сучасныя сур'ёзныя п'есы — з выкарыстаннем жывога гучання электронікі, з тэатралізацыяй, і апрацоўкі папулярнай музыкі. Як ні дзіўна, самы вялікі поспех мелі не ўзоры поп-музыкі, а тэатралізаваныя авангардныя опусы Бары Уэба.

— Як я зразумела, вы прадстаўлялі ў Брэйле не толькі сябе, Дзмітрыя Лыбіна, але і Беларускае таварыства сучаснай музыкі. Ці з'явіліся новыя шанцы на развіццё яе міжнародных стасункаў?

— Запланаваны канцэрт беларускай музыкі, паўтаруся, гэтым разам зрабіць не ўдалося, але нашы асобныя творы прагучалі, Беларусь пра сябе нагадала. Ёсць пэўныя дамоўленасці на перспектыву. Ёсць спадзяванні на творчыя кантакты з выдатнымі музыкантамі. Прынамсі, Бары Уэб, як дырыжор, кампазітар, трамбаніст, а таксама Пітэр Гэндсварт, бліскучы кларнетыст з Аўстрыі, зацікавіліся тым, што пішуць мае калегі, прасілі дасылаць ноты. А ў беларускіх кампазітараў, як вядома, ёсць зусім новыя і цікавыя сольныя п'есы менавіта для трамбона, для кларнета... Трэба паспрабаваць наладзіць супрацоўніцтва.

— Добра было б усё ж і дома наладзіць нешта годнае. Дамагчыся спрыяльных умоў для дзейнасці Беларускага таварыства сучаснай музыкі, узяць грамадскі прэстыж нашых сур'ёзных кампазітараў, якіх, насамрэч, не так і многа. Ды менавіта іх творчасць робіць высакародным культурнае аблічча краіны.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: Дзмітрый ЛЫБІН і старшыня Саюза кампазітараў Малдовы Генадзь ЧАБАНУ.

Герой опернай гісторыі

Адметная дата верасня: 95 гадоў споўнілася з дня нараджэння народнага артыста Беларусі Ісідара Балоціна. Для беларускага опернага мастацтва гэта імя — як знак цэлай эпохі. Лірычны тэнор Ісідара Балоціна сапраўды з'яў у сусор'і таго пакалення салістаў, якое заклала традыцыі сённяшняга, ужо 70-гадовага, Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі, пакалення, якое стварала першыя старонкі новай гісторыі нашага вакальнага, музычна-тэатральнага мастацтва.

Ларыса Александройская, Рыта Млодак, Міхаіл Дзянісаў, Соф'я Друкер, Ісідар Балоцін... У рэпертуары Балоціна былі вядучыя тэноравыя партыі ў новых операх беларускіх кампазітараў — А.Туранкова, Я.Цікоцкага, А.Багатырова і, вядома ж, сусветная класіка: Д.Вердзі, Д.Расіні, М.Мусаргскі, М.Рымскі-Корсакаў, П.Чайкоўскі, С.Манюшка... Ён ствараў адметныя вакальна-сцэнічныя вобразы, сярод якіх — Альмавіва і Ленскі, Герцаг і Юродзівы. У кожным — штрыхі пэўнай эпохі, сацыяльнага асяроддзя, псіхалогіі.

Ісідар Балоцін быў таленавітым гадаванцам беларускай вакальнай школы (скончыў у Мінску музычны тэхнікум па класе А.Баначыча) і нешараговай асобай у грамадскім жыцці (нават выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР).

Пражыў артыст 54 гады. Фанатка Беларускага радыё мае ў сваіх фондах запісы І.Балоціна. Людзі сталага веку захоўваюць у памяці гучанне яго тэнара, яго характэрную манеру акцёрскай ігры. Народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін, калі працаваў над аперам пра Андрэя Макаёнка, не абмінуў і асобу І.Балоціна, падзяліўшыся ўласнымі згадкамі, суб'ектыўнымі побытавымі ўражаннямі пра занага опернага артыста.

С.ВЕТКА

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАўНАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ПАСАД ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ (ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ МІНСКУЮ ПРАПІСКУ):

кафедра кампазіцыі	
прафесар	0,5;
кафедра баяна, акардыона	
дацэнт	0,5;
выкладчык	0,5;
кафедра альта, віяланчэлі, кантрабаса	
дацэнт	1,5;
кафедра спеваў	
дацэнт	1;
кафедра струнных народных інструментаў	
старшы выкладчык	0,75;
дацэнт	0,5

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара на адрас:

220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 227-49-42; 226-06-70.

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАўНАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАў

АБ'ЯўЛЯЕ НАБОР У АСПІРАНТУРУ З АДРЫВАМ І БЕЗ АДРЫВУ АД ВЯДВОРЧАСЦІ ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ:

- 17.00.01 "Тэатральнае мастацтва"
  - 17.00.03 "Кіно- і іншыя экранныя мастацтвы"
  - 17.00.04 "Выяўленчае, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва і архітэктура"
  - 17.00.06 "Тэхнічная эстэтыка і дызайн"
- Прэзэндэнты падаюць наступныя дакументы:

1. заяву на імя рэктара;
2. аўтабіяграфію;
3. характарыстыку-рэкамендацыю з месца працы (для выпускнікоў ВНУ 2002 года — рэкамендацыю савета факультэта або ВНУ);
4. копію дыплама аб вышэйшай адукацыі і дадатка да дыплама (выпіскі з залікова-экзаменацыйнай ведамасці);
5. копію працоўнай кніжкі, завераную аддзелам кадрў па месцы працы;
6. рэферат па абранай тэме;
7. спіс і копіі апублікаваных навуковых работ;
8. копіі дакументаў аб здачы кандыдацкіх экзаменаў (пры наяўнасці);
9. 3 фотакарткі памерам 4 х 6.

Пашпарт, дыплом і дакументы аб здачы кандыдацкіх экзаменаў прад'яўляюцца асабіста.

Дакументы прымаюцца з 1 па 15 кастрычніка 2002 г. па адрасе:

220012, г. Мінск, праспект Скарыны, 81, аспірантура, каб. 505, тэл. 231-59-15.

Уступныя экзамены (па спецыяльнасці, філасофіі і замежнай мове) праводзяцца з 1 па 20 лістапада, залічэнне ў аспірантуру — 1 снежня.

ПЕРАКЛАД «ПАНА ТАДЭВУША» НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ, ЗРОБЛЕНЫ Ў СТАЛІНСКІМ КАНЦЛАГЕРЫ

Спярга — крыху перадгісторыі. Цэнтральнае месца ў творчасці Адама Міцкевіча займае паэма "Пан Тадэвуш". Калі вы нават не чыталі гэты эпічны твор, то, мажліва, глядзелі аднаіменны фільм Андэя Вайдзі? Нам бы, беларусам, такую кінастужку паводле "Новай зямлі" Якуба Коласа! Упазме Міцкевіча "Пан Тадэвуш" — уклад жыцця, побыт мясцовай шляхты, шырокая панарама ўвогуле народнага жыцця ў Беларусі ў пачатку 19 стагоддзя, пейзажы Навагрудчыны, Налібоцкай пушчы.

Спадчына Адама Міцкевіча налічвае 16 тамоў. "Пан Тадэвуш" выходзіў на самых розных мовах сотні (!) разоў. Нацыянальнае эпопея палякаў прыцягнула ўвагу толькі 16 ўкраінскіх перакладчыкаў. Існуе 11 перакладаў паэмы на літоўскую мову. А беларусы...

Першым за пераўвасабленне "Пана Тадэвуша" на мову радзімы Адама Міцкевіча ўзяўся Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. У 1858 годзе ён перадаў у Віленскі цензарскі камітэт рукапіс перакладу першых трох песень. Цензар Кукальнік ухваліў ў тэкст. Праз некаторы час выходзіць у свет дзве часткі. Кукальніка мяняе нехта Мухін — і ўжо тыраж арыштоўваецца. А следам беларускага "Пана Тадэвуша" і спалілі. Наступны перакладчык паэмы — Аляксандр Ельскі. У 1892 годзе выйшаў яго перакладу першай часткі (у Львове, між іншым). У турме пераклаў неўміручы твор Браніслаў Тарашкевіч. Яго праца пабачыла свет толькі ў 1981 годзе — амаль праз сто гадоў пасля пераклада А.Ельскага. У 1985 годзе прыйшоў да чытача і пераклад "Пана Тадэвуша" ў выкананні Язэпа Семяжона. Выдатныя ілюстрацыі В.Шаранговіча дапаўнялі кнігу, якая сапраўды стала падзеяй у літаратурным жыцці Беларусі. Натуральна па-беларуску прагучалі словы Адама Міцкевіча:

*Літва! Бацькоўскі край,
ты як здароўе тое:
Не цёмні, маючы,
а страцім залатое —
Шкада, як і красы твае,
мой родны краю.
Тугою па табе тут вобраз
твой ствараю.*

Але нібыта тайна за сямю пятакмі існаваў яшчэ адзін беларускі пераклад "Пана Тадэвуша". Выканаў яго амаль нікому не вядомы настаўнік Пятро Бітэль. Калі быць дакладным, то паводле адукацыі ён настаўнік, а на пачатку 1950-х даваенны выпускнік Віленскай настаўніцкай семінарыі з'яўляўся вязнем ГУЛАГа.

Але аб усім па парадку... У 1939 годзе, калі пачалася вайна гітлераўскай Германіі і Польшчы, маладога настаўніка мабілізавалі і адправілі на фронт. У войску Пятро Бітэль становіцца афіцэрам. Толькі выпадак выратаваў яго ад расстрэлу ў Катыві. Пятро вярнуўся ў родныя мясціны — на Валожыншчыну. Працаваў настаўнікам, дырэктарам школы ў Валожыне. У час Вялікай Айчыннай вайны падтрымліваў сувязь з партызанамі. А ў чэрвені 1944 Пятра разам з сям'ёю вывезлі ў Германію. Пашчасліла: у час аварыі цягніка ўдалося ўцячы. Хаваўся ў Польшчы, пры-

чкаў вызвалення. Мабілізавалі ў Савецкую Армію, служыць да канца 1945 года.

Закончылася вайна — і Бітэль вяртаецца да настаўніцкай працы. Ізноў — на Валожыншчыне. Але ў 1947 годзе звальняюць па інжынерна-мабінавачванні. Пятро Іванавіч становіцца праваслаўным святаром. Ды ізноў — на кароткі тэрмін: у 1950 годзе арыштоўваюць, а следам асуджаюць на 10 гадоў зняволення ў папраўча-працоўных лагерах.

Пачынаюцца лагерныя этапы. Кемераўская вобласць, Джэзказган, Омск... Будуюць, чыгуначная станцыя, медны руднік. Ліха, словам, хапіла. З успамінаў Бітэля: "...Я здружыўся з двума сябрамі нядоля, адным з якіх быў паляк Станіслаў Шаль, былы г а л о ў н ы і н ж л о в ы н е р ш к л о з а в о д а " Н ё м а н " .

...На прадавесні 1953 года Шаль атрымаў з Варшавы ад сваёй сястры харчовую п а с ы л к у . ...здзівіліся... і невымоўна ўзрадаваліся, калі на дне скрынкі з н а й ш л і "Збор твор а ў " А.Міцкевіча

— салідную кнігу, нядаўна выдадзеную ў Варшаве. З вялікім хваляваннем пачалі мы гартаць старонкі несмяротнага "Пана Тадэвуша".

Справа зразумелая, лагерны хлеб — не мёд. І таму дзіва дзіўнае, якую сілу павінна мець мастацкае слова, каб узяць чалавека ў новы і светлы палон, прымусіць на пэўны час забыцца пра ўсе пакуты і страты! Пятро Бітэль узяўся за пераклад асобных радкоў "Пана Тадэвуша". Зразумеў, што на памяць толькі спадзявацца нельга. Але і паперы, алоўка не было, не дазвалялася іх мець. Успамінае перакладчык:

"...На падлозе каля... сцяны ляжаў пусты папярковы мех ад цэменту. Я ведаў, што сценкі яго трохслойныя, што сярэдні слой зусім чысты, дык адарваў сабе даволі значны аркуш..." Аловак перакладчык і вязень зрабіў сабе з алавянага дроту, схаванага ў кабельную абгортку. Паспрабаваў: піша.

Штодня вечарам у лагернай зоне са сховішча даставалася кніга, і Пятро перапісаў сабе 20—30 радкоў як заданне на дзень. А ўжо назаўтра, на працы, мармытаў сабе ад нос пераклад. А ў абедзенны перапынак, схаваўшыся ад лішніх вачэй, перапісаў тое, што дагэтуль вусна пераклаў. "Праз некаторы час, — успамінае Бітэль, — мае сябры дасталі для мяне праз вольнанаёмных аловак і сшытак у клетку, а пасля і пяро. Спачатку быў клопат з чарнілам, але яго замяніла мне прынесена з санчасці санітарам-літоўцам зялёнка, якой там змазвалі зняволеным струпы ды балаячкі".

Так была перакладзена "Кніга другая" паэмы

Міцкевіча. Пятро Бітэль узяўся за "Кнігу першую". І калі ноччу перакладчык ужо працаваў над трэцяй сотняй радкоў, яго заспеў наглядачы. Давялося адседзець тры сутак у карцэры (за парушэнне: "Пісал пасле отбоя какие-то дурацкіе стихи"). І пераклад адабралі. На некаторы час Бітэль адмовіўся ад літаратурнай работы. Але сябры пераканалі: трэба!.. Ды і ўмовы лагерныя крыху палепшыліся: памёр Сталін. Ужо ў Омску Бітэль завяршыў першы варыянт перакладу — была восень 1954 года.

У 1955 звольніўся віленскі сябар перакладчыка. І павёз ён пераклад у Мінск. Беларускамоўны "Пан Тадэвуш" патрапіў да Максіма Танка. І ў лагер паляцела пісьмо вядомага паэта (ужо на той час лаўрэата Сталінскай

прэміі):

"...рецензия. По поручению секретариата Союза писателей Белорусской ССР я ознакомился с белорусским переводом т. Бителя П. И. известной поэмы Адама Мицкевича "Пан Тадеуш".

Несмотря на то, что отдельные места еще требуют некоторой доработки и поправки, в основном переводчику удалось передать на белорусском языке неповторимую прелесть этого классического произведения польской и мировой литературы.

Перевод поэмы сделан на высоком художественном уровне и является одним из лучших переводов этой поэмы Адама Мицкевича.

Максим Танк.

Лагернае начальства бы-ло здзіўлена, але лагодна дазволіла зняць копію з гэтай рэцэнзіі. Пятро Бітэль напісаў Максіму Танку ўдзячны ліст. А свае недахопы патлумачыў адсутнасцю дапаможнай літаратуры. У хуткім часе Танк даслаў Бітэлю "Руско-белорусский словарь"...

У Мінск Пятро Іванавіч вярнуўся ў 1956, якраз у дзень пахавання Якуба Коласа. Тады ж пазнаёміўся з Максімам Танкам, з Янкам Брылём. Па іх парадзе здаў пераклад (другі варыянт) у выдавецтва "Беларусь". Пазней замяняў той рукапіс трэцім варыянтам. Але ішлі гады, нават дзесяцігоддзі... Толькі ў 1998 годзе, дзякуючы кіраўніцтву тады Дзяржкамдрукі і ініцыятыве Беларускага фонду культуры, у юбілейны для Міцкевіча час пераклад "Пана Тадэвуша" у выкананні Бітэля пабачыў свет. Дарога з ГУЛАГа да асобнай кніжнай публікацыі атрымалася роўнай амаль палове стагоддзя.

Пятро Іванавіч да таго часу ўжо і сам адыйшоў з жыцця... Незадоўга перад смерцю, спярга завочна — праз ліставанне, я пазнаёміўся з гэтым сапраўдным мужным чалавекам. Тады, у 1991-м, Пятро Іванавіч жыў у Маладзечне. Сустрэча наша ад-

былася (як сведчыць дата пад адным з аўтографў) 28 жніўня 1991 года. Пісьменніку і перакладчыку ішоў 80-ы год (сёлета — год яго 90-годдзя). Ясныя вочы, светлы розум, спакойная размова, якая (з перапынкам на абед, які зараз памятаю — прыгожа сервіраваны стол) доўжылася з раніцы да надвечорка. Што ўразіла ў той сустрэчы?.. Перакладчык ніякім чынам не выказаў сваю крыўду (хаця ад яе і звар'яцець можна было)... Спакойна канстатаваў факты, расказваў пра іншыя клопаты. Тады ўжо ў "Голасе Радзімы" друкаваліся раздзелы з яго краязнаўчай кнігі — пра Баруны. Кніга фактычна была гатовая і Бітэль ужо збіраўся перадаць яе ў выдавецтва "Польшмя".

Яшчэ ў 1968 годзе пабачыла свет асобным выданнем гістарычная паэма П. Бітэля "Замкі і людзі". У 1984 — зборнік "Паэмы". А ў 1990 — кніга вершаваных апавесцей "Дзве вайны". У 1989 годзе ў перакладзе Пятра Іванавіча была выдадзена апавесць легендарнага Юзэфа Крашэўскага "Хата за вёскай" (беларуска-польскі літаратар, які па абсягах сваіх наробкаў пераўзыхішоў Аляксандра Дзюма). У 1986 годзе 74-гадовага літаратара прынялі ў Саюз пісьменнікаў. Дзівіцца асабліва няма часу (у 74 атрымаў пісьменніцкі білет, у 66 быў рэабілітаваны, у 56 пабачыла свет першая арыгінальная кніга, ужо ў перабудовачны час "Мастацкая літаратура" завярнула) Бітэлю арыгінальны гістарычны раман). А ён, паэт, перакладчык, краязнаўца, нягледзячы ні на што, паказваў прыклад жыццёлюбства, здаровай упартасці, надзвычайнай трываласці перад любымі выпрабаваннямі. У 1970 (у 58!) скончыў Мінскі педінстытут. Да 1963 года, пакуль не дазвалялі вярнуцца да настаўніцкай працы, быў святаром. І пісаў, перакладаў, нават калі разумее, што хутчэй за ўсё зробленае на няпэўны час давядзецца пакласці "у стол".

Сёння многае робіцца па ўшанаванні памяці Пятра Бітэля: яго раман намаганямі Міхаса Казлоўскага надрукаваны ў краязнаўчым часопісе "Купфэрак Віленшчыны". Да 90-годдзя перакладчыка шэраг мерапрыемстваў прайшоў на Валожыншчыне. Выдаць бы яшчэ ўсе разам пераклады Пятра Бітэля з паэзіі Адама Міцкевіча (апроч "Пана Тадэвуша", "Конрад Валенрод" і "Гражына").

...У тую нашу маладзечанскую сустрэчу (жнівень 1991, дні пасляпутчаўскія), апроч абедзеннага перапынку, было яшчэ колькі хвілін, што адарвалі ад размовы. Па радзі выступаў Алксніс (народны дэпутат СССР, "жэстб"). Пятро Іванавіч дадаў гуку, пачаў услухоўвацца... А пасля трывожна зірнуў у мой бок, запытаўся як быццам у сябе толькі: "Ці шчыра ён гаворыць?.. Ужо не памятаю сутнасці таго завостранага публіцыстычна-палітычнага выступлення, а вось погляд вачэй і гэтае "Ці шчыра ён..." — і зараз у памяці. Галоўныя, відаць, крытэрыі, што рухалі Бітэлем, дапамагалі яму жыць і працаваць, — шчырасць і стрыманасць. Яны і гонар, і годнасць яго мацавалі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ (23-29 верасня)

ПАНЯДЗЕЛАК 23 ВЕРАСНЯ

1-ы НК

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 23.00 Навіны.
6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15 "72 гадзіны".
10.05 Кола тэлеагляду.
10.15 Існасць.
10.40 Планета АРТ.
11.10 "Магія кахання". 1-я серыя.
12.20 М. Задорнаў ў Мінску.
13.00 Тэлебарометр.
13.15 "Паласаты рэйс". М.ф.
14.45 "Патаемныя людзі". Дак. сер.
15.20 "Востраў Матылёк".
15.50 "Сюзор'е надзей".
16.20 Мультиклуб.
17.00 "72 гадзіны".
18.20 "Трафік". М.ф.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.45 Навіны рэгіёна.
22.00 "Магія кахання".
22.50 10 хвілін пра спорт.
23.20 Зона Ікс.
23.30 "Першая хваля".

СТБ

6.00, 17.40 "Міншчына".
6.10, 18.40 "Добро пожаловаться".
6.20, 18.50 "Тэхналогія".
6.30, 15.35 "Паўэр рэйнджэрс".
7.00 "Жыццё з Луі".
7.30 "Арт-экспрэс".
7.45 "168 гадзін".
8.50 "Дачная паездка сяржанта Цыбулі". М.ф.
10.45 "1/52".
11.00 "Навіны шоу-індустрыі".
11.30 "Яга, цёмная страсць".
12.30, 16.30, 19.00 "24 гадзіны".
12.50 "Чорная скрыня".
13.20 "Нясумныя матэрыялы".
14.35 "Чалавек-папук".
16.05 "Ікс-мэн".
16.45 "Расул -- разгадка тайны". Д.ф.
17.55 "Пад вуглом 23 з паловай". Д.ф.
18.25 Навіны СНД.
19.15 "СТБ-спорт".
19.35 "Тэма дня".
19.45 "Добры вечар, малыш...".
20.00 "Прывітанне, доктар!".
20.15 "Партрэт у інтэр'еры".
20.30 "Пакуль гарыць свечка".
21.00 "Звярыная зона". М.ф.
23.35 Футбольны кур'ер.
0.10 "Накаут".

0.50 "Справа аб забойстве". Дэтэктыў.
1.30 "Сямейныя страсці".
2.35 Музычны канал.

АНТ

8.00 "Добрай раніцы".
9.00 Навіны.
9.15, 18.05 "Сямейныя вузы".
10.00 "Поле цудаў".
10.50 "Бесталковыя нататкі".
11.05 "Твінісы".
14.30 "Вяртанне Каломба".
16.10 "Чалавек і закон".
16.40 "Вялікае мыццё".
17.40 Вячэрнія навіны.
19.00 "Чакай мяне".
20.00 "Час".
20.30 "Нашы навіны".
21.10 "Хто хоча стаць мільянерам?".
22.10 "Дронга". Дэтэктыў.
23.10 "Іншы час".
23.45 "Рускі экстрым".

РАСІЯ

7.45 "Паляўнічыя за прывідамі-2".
9.50 "Дзяжурная часць".
10.00, 19.00, 22.20 "Весткі".
17.50 "Зладзейка".
18.50 "Добрай ночы, малышы!".
19.55 "Брыгада". 1-я серыя.
21.05 "Закон".
22.35 "Аляксандр Салжаніцын. Жыццё не пахлусні".

НТБ

9.00 "Сення раніцай".
9.20 Надвор'е на заўтра.
9.25 "Надоечы".
11.00, 15.00, 16.00, 17.00 "Сення".
14.40 "Прынцып "Даміно".
16.05 "Фактар страху".
17.05 "Увага: вышук!".
18.00, 21.00 "Сення".
18.35 "Ключы ад смерці".
19.45 "Сезон палявання".
21.35 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
22.30 "Ключы ад смерці".

КУЛЬТУРА

17.30, 23.00 Навіны культуры.
17.45 "Сам-насам з Пятром Вялікім".
18.15 "Па ўласным жаданні".
18.25 "Гадзіна музыкі".
19.20 Ф. Гарэштэйн. "Цар Пётр і Аляксеі". Спектакль.
22.00 "Весткі".
22.10 "XX стагоддзе. Выбранае".
23.25 "Начны палёт"

АЎТОРАК 24 ВЕРАСНЯ

1-ы НК

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.00 Навіны.
6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15 "72 гадзіны".
10.05 "Падарожжа вакол свету".
10.30 Цені і постаці.
10.55 Падарожжа дылетанта.
11.10 "Магія кахання".
12.20 "Добры дзень, Беларусь!".
13.15 "Джэнтльмены ўдачы". М.ф.
14.45 "Патаемныя людзі".
15.20 "Востраў Матылёк".
15.50 "Усе на арбіту!". Д. серыял.
16.05 "Пяць цудаў".
16.15 "5x5".
17.00 "72 гадзіны".
18.20 "Адна жанчына або дзве". М.ф.
20.05 "Стадыён".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.45 Навіны рэгіёна.
22.00 "Магія кахання".
22.50 10 хвілін пра спорт.
23.20 Зона Ікс.
23.30 Начны эфір.
0.35 "27 выкрадзеных пацалункаў".

СТБ

6.00, 17.35 "Міншчына".
6.15, 16.30, 19.00 "24 гадзіны".
6.30 "Паўэр рэйнджэрс".
7.00, 15.05 "Жыццё з Луі".
7.30, 14.35 "Чалавек-папук".
8.00, 17.55 "Пад вуглом 23 з паловай".
8.30, 19.15 "СТБ-спорт".
8.50 "Звярыная зона". М.ф.
11.00, 18.25 Навіны

СНД

11.15 "Тэхналогія".
11.30 "Яга, цёмная страсць".
12.50 "Такая прафесія".
13.20 "Каменская".
15.35 "Паўэр рэйнджэрс, або Магутныя рэйнджэры".
16.05 "Ікс-мэн".
16.50 "Рэінкарнацыя".
18.40 "Тэатральныя гісторыі".
19.35 "Тэма дня".
19.45 "Добры вечар, малыш...".
20.00 "Сутычка".
20.30 "Закон і крымінал".
20.45 "Аўтапанарама".
21.00 "Удар з паветра". М.ф.
23.10 "24 гадзіны".
23.35 "Мата Хары". М.ф.

1.50 "Водгукі рэха". Трылер.
3.30 Музычны канал.

АНТ

8.00 "Добрай раніцы".
9.00 Навіны.
9.15 "Чакай мяне".
10.00 "Нішто не вечна". 1-я серыя.
10.50 "Што ды як".
11.10 Дысней-клуб.
14.40 "Вяртанне Каломба".
16.20 "Жарт за жартам".
16.50 "Час кахаць". М.ф.
7.40 Вячэрнія навіны.
18.05 "Вялікае мыццё".
19.05 "Сямейныя вузы".
20.00 "Час".
20.30 "Нашы навіны".
21.10 "Слабае звяно".
22.10 "Дронга". Дэтэктыў.
23.10 "Дак. дэтэктыў".
23.35 Начны "Час".

РАСІЯ

7.45 "Брыгада".
8.50 "Два раялі".
9.50 "Дзяжурная часць".
10.00, 19.00, 22.20 "Весткі".
17.50 "Зладзейка".
18.50 "Добрай ночы, малышы!".
19.55 "Брыгада". 2-я серыя.
22.35 "Сланечнік". Д.

НТБ

9.00 "Сення раніцай".
9.20 Надвор'е на заўтра.
9.25 "Чыстасардэчнае прызнанне".
10.00, 11.00, 15.00, 16.00 "Сення".
10.05 "Фарш-мажор".
14.40 "Прынцып "Даміно".
16.05 "Права на стрэл". М.ф.
17.00, 18.00 "Сення".
18.35 "Агент нацыянальнай бяспекі". 1-я серыя.
19.45 "Сезон палявання".
21.00 "Сення ўвечары".
21.35 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. "Бруге" (Бельгія) -- "Лакаматый" (Расія).

КУЛЬТУРА

15.20 "Айвенга". Мульти.
16.10 "Траццякоўка -- дар бяспечны!".
16.35 "Мата Хары. Развенчаваючы міф". Д.ф.
17.30 Навіны культуры.
17.45 "Палацавыя тайны".
18.10 "Ён папаўся".
18.20 "Міхаіл Булгакаў".
18.45 "Партытуры не гараць".
19.25 "Пагарда". Драма.
21.05 "Што рабіць?".
22.15 "Экалогія літаратуры".
23.00 Навіны культуры.
23.25 "Начны палёт".

СЕРАДА 25 ВЕРАСНЯ

1-ы НК

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.00 Навіны.
6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15 "72 гадзіны".
10.05 "Падарожжа вакол свету".
10.20 Тэлевізійны Дом кіно.
10.45 "Нацыянальная бібліятэка". Д.ф.
11.10, 22.00 "Магія кахання".
12.20 Добры дзень, Беларусь!
13.15 "Афоня".
14.45 "Патаемныя людзі".
15.20 "Востраў Матылёк".
15.50 "Усе на арбіту!".
16.05 "Пяць цудаў".
16.15 5x5.
17.00 "72 гадзіны".
18.20 Масква--Мінск.
18.35 "Напарнікі". Баявік.
20.10 "Літва, 10 гадоў поспеху і памылак".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.45 Навіны рэгіёна.
22.50 10 хвілін пра спорт.
23.20 Зона Ікс.
23.30 Начны эфір.
1.00 "Князь цемры. Сапраўдная гісторыя Дракулы". М.ф.

СТБ

6.00, 17.40 "Міншчына".
6.05, 19.15 "СТБ-спорт".
6.15, 12.30, 19.00 "24 гадзіны".
6.30, 15.35 "Паўэр рэйнджэрс, або Магутныя рэйнджэры".
7.00, 15.05 "Жыццё з Луі".
7.30 Навіны СНД.
7.45 "Прывітанне, доктар!".
8.00, 17.55 "Пад вуглом 23 з паловай". Дак. фільм.
8.30, 19.15 "Тэма дня".
8.40, 19.35 "Тэхналогія".
8.50 "Удар з паветра". Баявік.
11.00 "Аўтапанарама".
11.15, 18.40 "Добро пожаловаться".
11.30 "Яга, цёмная страсць".
12.50 "Відавочца".
13.20 "Каменская".
14.35 "Чалавек-папук".
16.05 "Ікс-мэн".
16.45 "Піраміды". Д.ф.
18.25 Навіны СНД.
18.50 "Тэатральныя гісторыі".
19.45 "Добры вечар, малыш...".
20.00 "Фільм, фільм, фільм...".
20.15 "АРТ-экспрэс".
20.30 "Навіны шоу-індустрыі".
21.00 "Без імя". Трылер.
23.15 "24 гадзіны".
23.40 "Дзякуй, цётка".
1.50 "Сямейныя страсці".
2.55 "Шукальнікі прыгод". Камедыя.
3.30 Музычны канал.

АНТ

8.00 "Добрай раніцы".
9.00 Навіны.
9.15, 19.05 "Сямейныя вузы".
10.00 "Нішто не вечна".
10.55 "Бесталковыя нататкі".
11.10 "Твінісы".
14.40 "Вяртанне Каломба".
16.20 "Куміры".
16.50 "Час кахаць".
17.40 Вячэрнія навіны.
18.05 "Вялікае мыццё".
20.00 "Час".
20.30 "Нашы навіны".
21.10 "Руская рулетка".
22.10 "Дронга".
23.10 "Шэрыя кветкі. Праз дзесяць гадоў". Д.ф.
23.35 Начны "Час".

РАСІЯ

7.45 "Брыгада".
8.50 "Мая сям'я".
9.50 "Дзяжурная часць".
10.00, 19.00, 22.20 "Весткі".
17.50 "Зладзейка".
18.50 "Добрай ночы, малышы!".
19.55 "Брыгада".
21.05 "Закон".
22.35 "Культурная рэвалюцыя".
23.35 "Пяць хвілін страху". Дэтэктыў.

НТБ

9.00 "Сення раніцай".
9.20 Надвор'е на заўтра.
9.25 "Вочная стаўка".
10.05 "Шоу Алены Сцепаненкі".
10.50 "Смачныя гісторыі".
11.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00 "Сення".
14.40 "Прынцып "Даміно".
16.05 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
17.20 "Злачынства і пакаранне". Д.ф.
18.00 "Сення".
18.40 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. "Спартак" (Расія) -- "Валенсія" (Іспанія).
21.00 "Сення ўвечары".
21.35 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
22.45 "Агент нацыянальнай бяспекі". 1-я серыя.

КУЛЬТУРА

15.10 Мультифільмы.
15.55 "Арт-панарама".
16.25 Д. Шастаковіч. Сімфонія № 13.
17.30, 23.00 Навіны культуры.
17.45 "Айчына і лёсы".
18.10 "Суніцы пад снегам". Мульти.
18.20 "Міхаіл Булгакаў. Чорны снег".
18.45 "Збор выкананняў".
19.25 "Фрау Марыя". Д.ф.
19.50 "Жывы труп". 1-я серыя.
21.05 "Аўтограф майстра".
22.00 "Весткі".
22.15 "Астравы".
23.25 "Начны палёт".

ЧАЦВЕР 26 ВЕРАСНЯ

1-ы НК

6.00 Навіны.
6.15 Добрай раніцы, Беларусь!
7.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15 "72 гадзіны".
10.05 "Падарожжа вакол свету".
10.15 "Літва. 10 поспехаў і памылак".
10.45 "У палоне сваіх роляў". Д.ф.
11.00 "Магія кахання".
12.20 Добры дзень, Беларусь!
13.15 "Па запалкі". Камедыя.
15.20 "Востраў Матылёк".
15.50 "Усе на арбіту!".
16.05 "Пяць цудаў".
15.15 5x5.
17.00 "72 гадзіны". Серыял.
18.00 Навіны.
18.20 "Прагулка з ільвамі". М.ф.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.45 Навіны рэгіёна.
22.00 "Магія кахання".
22.50 10 хвілін аб спорце.
23.20 Зона Х.
23.30 Начны эфір.
1.00 "Смяротнае развітанне". Баявік.

СТБ

6.00, 17.45 "Міншчына".
6.05, 19.15 "СТБ-спорт".
6.15, 12.30, 16.30, 19.00 "24 гадзіны".
6.30, 15.35 "Паўэр рэйнджэрс".
7.00, 15.05 "Жыццё з Луі".
7.30, 14.35 "Чалавек-папук".
8.00, 17.55 "Пад вуглом 23 з паловай".
8.40 19.25 "Тэхналогія".
8.50 "Самы кароткі дзень". М.ф.
11.00 Навіны СНД.
11.15 "Фільм, фільм, фільм...".
11.30 "Яга, цёмная страсць".
12.50 "Ваенная тайна".
13.20 "Каменская".
16.05 "Ікс-мэн". Мультисерыял.
16.45 "Паражоныя маланкай". Дак. фільм.
17.35 "Добро пожаловаться".
18.25 Навіны СНД.
18.40 "Радыёкропка".
19.45 Дзіцячы экран.
20.00 "Рамонт".
20.15 "Закон і крымінал".
20.30 "Пакуль гарыць свечка".
21.00 "Аперацыя "Самум". Баявік.
23.05 "24 гадзіны".
23.30 "Каханне знаходзіць Эндзі Хардзі". М.ф.
1.40 "Джон і Мэры". М.ф.
3.40 Музычны канал.

АНТ

8.00 "Добрай раніцы".
9.00 Навіны.
9.15 "Сямейныя вузы".
10.00 "Нішто не вечна".

**ЧАЦВЕР
26 ВЕРАСНЯ**

10.50 "Следства вядзе Калабоў".
11.10 Дысней-клуб.
14.40 "Вяртанне Каломба".
16.20 Смехапанарама.
16.50 "Час кахаць".
17.40 Вячэрнія навіны.
18.05 "Вялікае мыццё".
19.05 "Сямейныя вузы".
20.00 "Час".
20.30 "Нашы навіны".
21.10 "Слабае звяно".
22.10 "Дронга".
23.10 "Дак. дэтэктыў".
23.35 "Начны "Час".

РАСІЯ

6.45 "Добрай раніцы, Расія!"
7.45 "Брыгада".
8.50 "Аншлаг".
9.50 "Дзяжурная часць".
17.50 "Зладзейка".
18.50 "Добрай ночы, малышы!".
19.35 "Мясцовы час".
19.55 "Брыгада".
21.05 "Закон".
22.20 "Весткі".
22.35 "Кароль-рыбак". М.ф.
1.15 "Дарожны патруль".

НТБ

9.00 "Сёння раніцай".
9.20 Надвор'е на заўтра.
9.25 "Служба выратавання".
10.00, 11.00, 15.00, 16.00 "Сёння".
10.05 "Кватэрнае пытанне".
14.00 "Сёння".
14.40 "Прынцып "Даміно".
16.05 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
17.00 18.00 "Сёння".
17.20 "Шчырае прызнанне".
18.35 "Агент нацыянальнай бяспекі".
19.45 "Сезон палявання-2".
21.00 "Сёння ўвечары".
21.35 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
22.45 "Агент нацыянальнай бяспекі".
23.45 "Гардон".
0.40 "Кома".

КУЛЬТУРА

15.20 Мультфільмы.
16.05 "Пецярбург. Час і месца".
16.35 "Прыватны погляд". Д.ф.
17.30 Навіны культуры.
17.45 "Жылі-былі славяне..." Гісторыя сумнавядомага Івана Мазепы.
18.10 Мультфільм.
18.20 "Міхаіл Булгакаў". Чорны снег".
18.45 "Білет у Вялікі".
19.25 "Уладзімір Войніч. Як я стаў пісьменнікам".
20.05 "Жывы труп". 2-я серыя.
21.05 "Культурная рэвалюцыя".
22.00 "Весткі".
22.15 "Эпізоды".
23.00 Навіны культуры.
23.25 "Начны палёт".

**ПЯТНІЦА
27 ВЕРАСНЯ****1-ы НК**

6.00, 9.00 Навіны.
6.16 Добрай раніцы, Беларусь!
7.15 Добрай раніцы, Беларусь!
8.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15 "72 гадзіны".
10.05 "Падарожжа вакол свету".
10.15 Сад мары.
10.45 Святыні Беларусі.
11.10 "Магія каханя".
12.00 Навіны.
12.20 Добры дзень, Беларусь!
13.15 "Амерыканскі дзядуля". М.ф.
14.35 "Скрытыя людзі". Дак. серыял. 4-я серыя.
14.45 Свята Узвіжання Крыжа Гасподняга.
15.00 Навіны.
15.20 "Востраў Матылёк".
15.50 "Усе на арбіту!".
16.05 Пяць цудаў.
16.15 "5x5".
17.00 "72 гадзіны".
18.00 Навіны.
18.20 3 дакладных крыніц.
18.35 "Тры жанчыны і мужчына". М.ф.
20.10 Лёс чалавека.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.45 Навіны рэгіёна.
22.00 "Магія каханя".
22.50 10 хвілін аб спорце.
23.00 Навіны.
23.20 Зона X.
23.30 Начная размова.
1.05 "Лэдзі знікае". М.ф.

СТБ

6.00, 17.45 "Міншчына".
6.05, 19.15 "СТБ-спорт".
6.15, 12.50, 16.30, 19.00, 23.10 "24 гадзіны".
6.30, 15.35 "Паўэр рэйнджэрс".
7.00, 15.05 "Жыццё з Луі".
7.30, 18.25 Навіны СРД
7.45 "Жывая вада". Д.ф.
8.00, 17.55 "Пад вуглом 23 з паловай".
8.50 "Аперацыя "Самум". Баявік.
11.00, 20.45 "Аўтапанарама".
11.15 "Добро пожаловаться".
11.30 "Яга, цёмная страць".
12.50 "Хроніка сусветнага тэрарызму. Ядзерны шантаж". Д.ф.
13.20 "Каменская".
14.35 "Чалавек-папук".
16.05 "Ікс-мэн".
16.45 "Работа, аб якой можна толькі марыць". Дак. фільм.
18.40 "Добры дзень, доктар!".
19.45 "Добры вечар, малышы...".
20.00 "Кот у ботах". Мульт.

20.30 "Тэатральныя гісторыі".
21.00 "Джэксан памянушы "Матор". Баявік.
23.25 "Шчаслівыя выпадкі". М.ф.
1.45 Хіт-момант.
1.55 "Пляменнік, ці Рускі бізнес-2".
3.50 Музычны канал.

АНТ

8.00 "Добрай раніцы".
9.00 Навіны.
9.15 "Сямейныя вузы".
10.00 "Нішто не вечнае".
10.50 "Аб'ектыў".
11.05 "Твінісы".
14.40 "Вяртанне Каломба".
16.20 "Самі з вусамі".
16.50 "Час кахаць".
17.40 Вячэрнія навіны.
18.05 "Вялікае мыццё".
19.05 "Сямейныя вузы".
20.00 Час.
20.30 "Нашы навіны".
21.00 "Поле цудаў".
22.00 "Залаты арол". Цырымонія ўручэння кінематаграфічнай прэміі.

РАСІЯ

7.45 "Брыгада".
8.50 "Сам сабе рэжысёр".
9.50 "Дзяжурная часць".
10.00, 19.00 Весткі.
17.50 "Форт Баярд".
18.50 "Добрай ночы, малышы!".
19.35 "Час мясцовы".
19.50 "Стаўка".
20.20 "Тэатральнае лета".
22.20 "Дракула". М.ф..

НТБ

9.00 "Сёння раніцай".
9.20 Надвор'е на заўтра.
9.25 "Злачынства і пакаранне".
10.00, 11.00, 15.00, 16.00, 17.00 "Сёння".
10.05 "Навейшая гісторыя".
14.40 "Прынцып "Даміно".
16.05 "Вуліцы разбітых ліхтароў".
17.20 "Вочная стаўка".
18.00 "Сёння".
18.30 "Свабода слова".
19.55 "Інферна". Баявік.
22.00 "Усе адразу".
22.35 "Містэр суботні вечар". Драма.

КУЛЬТУРА

15.15 "Чорныя дзіркі. Белья плямы".
16.05 "Са столі".
16.35 "Дак. экран".
17.15 "Выбраныя мясціны 3...".
17.30, 23.00 Навіны культуры.
17.45 "Згубленыя шэдэўры".
18.15 "Вяртанне з Алімпіа". Мульт.
18.30 "Залатое цяля".
21.20 "Блеф-клуб".
22.00 "Весткі".
22.10 "Мегрэ і танцоўшчыца з начнога клуба". Дэ-тэктыў.
23.25 "Джэм-5".

**СУБОТА
28 ВЕРАСНЯ****1-ы НК**

7.00 Навіны.
7.15 "Падарожжа Адзінарога".
8.05 "На мяжы".
8.30 Існаць.
9.05 Мультыклуб.
9.45 Індыйскае кіно.
11.15 Здароўе.
11.45 Музеум.
12.00, 18.00 Навіны.
12.20 Вясялая сямейка.
12.50 "Сола для дэбютанта".
13.00 "Спявай, душа!".
13.30 Цені і постаці.
13.50 "Воўка ў трыдзевятым царстве".
14.05 "Дзесятае каралеўства".
15.00 Навіны.
15.20 "Турнір".
16.00 Кухня КВЗ.
16.30 Канал MDR.
17.10 Чэмпіянат Беларусі па спартыўнай гімнастыцы.
18.25 Канал MDR.
19.15 "Урачы. Надзея для Юліі". М.ф.
21.00 Панарама.
21.45 "Там, дзе сэрца". М.ф.
23.40 10 хвілін аб спорце.
23.50 Музычны эфір.
СТБ
6.00 "24 гадзіны".
6.15 "Паражоныя маланкай". Д.ф.
7.15 "У гасцях у Тэфіка".
7.30 "Ферма страшылы".
8.00 "Кот, якога звалі Ік".
8.30 "Прынцэса Сісі".
9.00 "Футурама". Мультсерыял.
10.00 "Дыяна: праўдзівая гісторыя". Д.ф.
11.00 "Аўтапанарама".
11.20 "СТБ-спорт".
11.55 "Міншчына".
12.00 "Пад вуглом 23 з паловай". Д.ф.
12.30 "Радыекропка".
12.50 "Пастарайся застацца жывым". М.ф.
14.30 "Рамонт".
14.45 "Такая прафесія".
15.20 "У нас усе дома".
16.00 "Непераможны Спайдэрмен".
16.30 "Вуншпунш".
17.00 "Аліса ў краіне цудаў". Мульт.
18.00 "Хроніка сусветнага тэрарызму". Д.ф.
18.30 "24 гадзіны". Тэлесерыял.
19.30 "Тры хіты "Алькатрасе".
20.00 "Гадзіна пік".
21.05 "Чалавек без твару". М.ф.
23.30 "Закон і крымінал".
23.45 "Тэатральныя гісторыі".
23.55 "Навіны шоу-індустрыі".
0.25 Дыскаверы на СТБ.
1.25 "Лепшыя кліпы свету".
2.40 "Паміж анёлам і д'яблам". М.ф.
3.45 Музычны канал

АНТ

8.00 Навіны.
8.10 "Ранішняя зорка".
9.00 "Іграй, гармонік любі!".
9.35 "Слова пастыра".
9.50 "Здароўе".
10.30 "Смак".

10.50 "Падарожжа натураліста".
11.20 "Смехапанарама".
11.55 "Верныя сябры". М.ф.
13.30 "Качыныя гісторыі".
14.00 Навіны (з субцытрамі).
14.15 "Сярэбраны шар".
14.55 "Мама выйшла замуж". М.ф.
16.10 "Праўда пра птушак".
16.30 "Знатакі" вяртаюцца".
18.00 Вячэрнія навіны.
18.15 "Новая хваля" у Юрмале.
20.00 "Час".
20.30 "Нашы навіны".
21.00 "Што? Дзе? Калі?".
22.15 "Цяжкая мішэн". Баявік.
0.05 Рэальная музыка.

РАСІЯ

9.20 "Сам сабе рэжысёр".
10.20 "Сто да аднаго".
11.15 "Форт Баярд".
12.10 "Клуб сенатараў".
13.00, 19.00 "Весткі".
13.20 "Апякун". Камедыя.
15.00 Футбол. Чэмпіянат Расіі. ЦСКА — "Сокал" (Саратаў).
17.00 "Мая сям'я".
17.55 "Аншлаг".
19.25 "Люстэрка".
19.50 "Стань зоркай".
20.50 "Зорныя войны". Эпізод VI.
23.25 "Вочы падглядваючага". Баявік.
1.30. "Формула-1".

НТБ

9.00 "Сёння".
9.05 "Фарш-мажор".
10.00, 12.00 "Сёння".
10.05 "Кватэрнае пытанне".
11.00 Сёння.
11.05 "Адночы ў Расіі". Д.ф.
11.40 "Служба выратавання".
12.05 "Акцыя". М.ф.
13.50 "Смачныя гісторыі".
14.00, 15.00, 16.00 "Сёння".
14.05 "Свая гульня".
15.25 "Жаночы погляд".
16.05 "Навейшая гісторыя".
17.00 "Сёння".
17.05 "Навейшая гісторыя". 2-я частка.
18.00 "Сёння".
18.30 "Фактар страху".
19.30 "Вялікая няня".
21.30 Прафесійны бокс.
22.10 "Спатканне на адну ноч".

КУЛЬТУРА

11.20 "Гэг".
11.35 "Папялушка".
13.00 "Дар дажджоў. Вялікія рэкі Афрыкі". Д.ф.
13.30 Навіны культуры.
13.45 "Магія кіно".
14.15 "Хто там...".
14.40 М.Булгакаў "Усяго некалькі слоў у гонар пана Мальера".
16.25 "Пра Сідарава Вову".
16.40 "Галівуд пад цензурай". Д.ф.
17.30 "Фрак народа".
18.25 "Сферы".
19.05 "Мідлмарч". 1-я серыя.
20.05 "Лінія жыцця".
21.00 Навіны культуры.
21.20 "Што ведала Мэзі". М.ф.
23.00 "Брадвей — век музычнай камедыі".

**НЯДЗЕЛЯ
29 ВЕРАСНЯ****1-ы НК**

7.00, 12.00, 15.00 Навіны.
7.15 "Падарожжа Адзінарога".
8.05 "Сакрэты кіно".
8.30 Арсенал.
9.05 "Не зывай!".
9.45 Індыйскае кіно.
11.45 Падарожжа дылетанта.
12.20 "Усе нармальна, мама!".
13.05 "Сузор'е надзей".
13.40 Святыні Беларусі.
14.10 "Дзесятае каралеўства".
15.20 Крымінальнае дасье.
15.45 "Барацьба за выжыванне".
16.35 Планета АРТ.
17.00 Канал MDR.
17.35 "З оперы і канцэрта".
19.10 Кола агляду.
19.20 "Месца злачынства. Страснае жаданне". М.ф.
21.00 Панарама.
21.45 Тэлебарометр.
22.00 "Планета К-Рах". М.ф.
0.00 10 хвілін пра спорт.
0.10 "Лепшыя музыканты сучаснасці".

СТБ

6.00 "Міншчына".
6.15 "Аліса ў Краіне цудаў".
7.15 "У гасцях у Тэфіка".
7.30 "Ферма страшылы".
8.00 "Кот па імені Ік".
8.30 "Прынцэса Сісі". Мультсерыял.
9.00 "Гадзіна пік".
10.00 "Дыяна: праўдзівая гісторыя". 2-я частка.
11.00 "24 гадзіны". Тэлесерыял.
12.30 "Тры хіты "Алькатрасе".
13.00 "Шэсце залатых звяроў". Дэ-тэктыў.
15.00 "Відавочца".
15.30 "Вовачка".
16.05 "Непераможны Спайдэрмен".
16.30 "Вуншпунш".
17.00 "Аліса ў Краіне цудаў".
18.00 Багдад у чаканні агню". Д.ф.
18.30 "168 гадзін".
19.30 "Прывітанне доктар!".
19.45 "Партрэт у інтэр'еры".
20.00 "Арт-экспрэс".
20.15 "Пакуль гарыць свечка...".
20.45 "Тэатральныя гісторыі".
20.55 "Узрывальнік". Баявік.
22.55 "Аўтапанарама".
23.15 "Яе звалі Нікіта".
1.20 "Маўклівы". Дэ-тэктыў.
3.20 Музычны канал

АНТ

8.00 Навіны.
8.10 Ранішняя зорка.
8.55 Служу Расіі!
9.20 "Цімон і Пумба".
9.45 "Дог-шоу".
10.30 "Бесталковыя нататкі".
10.50 "Пакуль усе дома".
11.25 "Самі з вусамі".

11.55 "Гульня ў чатыры рукі". М.ф.
13.30 Дысней-клуб.
14.00 Навіны (з субцытрамі).
14.15 "Жыццё славытых людзей".
14.55 "Мікракосмас". Д.ф.
16.15 "Знатакі" вяртаюцца.
17.45 Дзедзі шпіёнаў. Камедыя.
19.30 "Хто хоча стаць мільянерам?".
20.30 "Нашы навіны".
21.00 "Армагедон". М.ф.
23.40 "Часы".
0.40 "Шоугодна" Андрэя Кнышава".

РАСІЯ

9.15 "Ранішняя пошта".
9.50 "Гарадок".
10.20 "Максім Перапяліца". М.ф.
12.10 "Парламенцкая гадзіна".
13.00 "Весткі".
13.20 "Вакол свету".
14.15 "Дыялогі пра жывёл".
15.05 "Два раялі".
16.05 "Пакой смеху".
17.00 "Лепшы сябар".
18.50 "У "Гарадку".
19.00 "Весткі тыдня".
20.10 "Спецыяльны карэспандэнт".
20.40 "Лепшыя песні".
0.15 "Формула-1"

НТБ

9.00, 10.00, 11.00, 12.00, 14.00, 15.00, 16.00 "Сёння".
9.05 "Навейшая гісторыя".
10.05 "Расліннае жыццё".
10.40 "Вы будзеце смяцца".
11.05 "Прафесія — рэпарцёр".
11.25 "Служба выратавання".
12.05 "Рускі лік". Камедыя.
13.45 "Смачныя гісторыі".
14.05 "Свая гульня".
15.20, 16.05 "Прынцып "Даміно".
17.00 "Сёння".
17.05 "Зусім сакрэтна".
17.50 "Прынцэса на бабах".
20.00 "Надоечы".
21.30 "Кракадзіл". Трылер.

КУЛЬТУРА

13.00 "Дар дажджоў. Вялікія рэкі Афрыкі".
13.30 Навіны культуры.
13.45 "Графаман".
14.15 "Сетка. ru".
14.40 "Мой цырк".
15.05 "Пра Пятрушкі". Мульт.
15.20 У свеце танца.
17.15 "Прагулкі па Брадвее".
17.45 "Кінапанарама".
18.25 "Рамантыка раманса".
19.05 "Вожык у тумане". Мульт.
19.15 "Мідлмарч". 2-я серыя.
20.05 "Госць у акцёрскай студыі".
21.00 "Тым часам".
21.40 "Камень у роце". Крымінальная драма.
23.35 І. Гайдн. Сімфонія № 13.

Філасофскай распрацоўкай значэння імён у навуцы і гісторыі займаліся многія вучоныя, пачынаючы са старажытных часоў: Сакрат, Платон, Арыстоцель і іншыя мысліцелі. Так, Платон у сачыненні "Краціл" пісаў: "Можна ў саміх імёнах адшукаць пацверджанне таго, што не адвольна ўсталёўваецца кожнае імя, адпаведна з некаторай правільнасцю. Што ж датычыць імён герояў і людзей, якія нам захавала паданне, то яны нас могуць і ашукаць... першыя заснавальнікі імён не былі нікчэмнымі людзьмі, але былі ўдумлівымі назіральнікамі нябесных з'яў і, я б сказаў, тонкімі знаўцамі слова".

Імя народа, дзяржавы, горада, паселішча і мясцовасці, а таксама і некаторых людзей, сведчыла пра іх сутнасць, паходжанне, гісторыю, бо яно разглядалася як знак, сімвал, адзнака, прыкмета. Імя аб'екта або суб'екта знаёміць усіх з яго індывідуальнай асаблівасцю. Характарызуючы значэнне імя рэчы для штодзённага ўжытку і навуцы, вядомы сучасны філосаф А. Лосеў пісаў: "Слова пра рэч ёсць слава рэчы, маніфест пра рэч; імя заў-

былі, уласна кажучы, адзін і той жа народ з венедамі і, такім чынам, адной, і прытым галоўнай, галоўнаю вялікага сэрбскага пакалення... Будзіны мелі сваю мову... А такой мовай была мова славянская".

З імем будзінаў (гудзінаў, вудзінаў) звязаны і назвы паселішчаў на нашай зямлі: Буда, Будзіпава, Будішкі, Будслаў, Гуды, Гудагай, Гудзевічы, возера Будавесць і шэраг іншых. Ад будзінаў паходзяць і многія асабствы імёны і прозвішчы нашых лю-

Віслы, Дняпра, Буга, Нёмана, Заходняй Дзвіны. Упершыню імя "славяне" ў пісьмовых помніках Заходняй Еўропы з'явілася ў пачатку VI ст. у вершы біскупа Марціна, дзе ён пералічваў імёны народаў, што пазналі сапраўднага Бога. Безумоўна, імя славян узнікла значна раней, да іх шырокага рассялення на прасторах Еўропы. Збройныя паходы славян з свае старажытнае зямлі на поўдзень і захад пачаліся ў канцы другога стагоддзя і працягваліся ў наступныя гады, а дасягнулі сваёй кульмінацыі ў V і VI стст. Калі яны збройнай сілай, пры дасканалай дзяржаўнай і вайсковай арганізацыі ўтварылі свае новыя дзяржавы на Балканскім паўвостраве і ў Цэнтральнай Еўропе на захад ад ракі Одэр і дасягнулі ніжняга цячэння Эльбы і паўднёвых берагоў Бальтыйскага мора.

Асабліва паспяховамі былі ваенныя дзеянні славян і іх саюзнікаў у VI ст. супраць Візантыі. Па звестках візантыйскіх гісторыкаў славяне рабілі свае напады на Візантыю, якая пры кожным нападзе страчвала да 200 тысяч жыхароў. Разам з тым, былі выпадкі, калі славяне

**Язэп ЮХО,
доктар юрыдычных навук,
прафесар БДУ**

Імёнамі венедаў і сарматаў у першыя стагоддзі нашай эры называлі славян рымскія і грэчаскія гісторыкі Тацыт, Пталамей, Іардан. Імёны венедаў, вентаў, вендаў, віндаў яшчэ да нашай эры былі вядомыя ў паўночнай Італіі. Магчыма нават, што гэтыя яны пабудавалі славу венедаў Венецыю.

У IV—VII стст. у сувязі з так званым перасяленнем народаў Еўропы адбыўся працэс распаду старых этнічных груп і дзяржаў і ўтварэння новых народнасцяў і дзяржаў, у сувязі з чым замест агульных імён славяне, венедаў, сарматы ўзнікаюць новыя імёны: крывічы, драгавіты, сербы, харваты, чэхі, русь і іншыя. У той жа час у візантыйскіх хроніках славян называюць скіфаў, аб чым сведчыць Цярскі летапіс. У ім было запісана: "І жывяць у міре Поляне, Дрэвляне, Север, Бужане, Родимичи, Вятчичи, Хорваты, Дулебы же жывяць по Бугу, где ныне Вельяне. О Лутичах. А Лутичи и Тиверичи приседаху к Дунаеву; и бе множество их селеху по Днестру полны до моря, и суть грады их до сею дня, да то ся зовет от Грек Великая Скифия".

Герадот, расказваючы пра скіфаў, падае некалькі легенд аб іх паходжанні. Па адной з іх, першым жыхаром на паўночным узбярэжжы Чорнага мора быў чалавек па імені Таргіталай, у якога было некалькі сыноў. А старэйшага, Ліпаксаіса, узяло пачатак скіфскае племя, якое называлі Аўхатамі. Імя ахаты ў перакладзе з грэчаскай мовы азначае "слаўныя". На думку І. Забеліна, гэтая назва можа адносіцца і да славян. У цеснай сувязі з гэтай легендай знаходзіцца і легенда пра славян і скіфаў, выкладзеная ў Іакімаўскім летапісе, пра двух братоў Славана і Скіфа, ад імён якіх утварыліся імёны славян і скіфаў. Рацыянальнае зерне гэтых легенд сведчыць пра аўтаhtonнасць славян ва Усходняй Еўропе, і па-другое, што дзяржаўны лад і княжацкая ўлада ўтварыліся ў славян і скіфаў задоўга да нашай эры. Тым самым абвяргаецца думка летапісца Нестара і некаторых гісторыкаў, што нібыта славяне прыйшлі на нашу зямлю толькі ў VI ст. з Дунаю і што нібыта дзяржаўны лад у іх быў створаны прышлымі варагамі, якія разам з тым прынеслі і новае імя Русь.

Імя Русь для часткі нашага народа пачало ўжывацца ў X—XI стст. Асноўныя спрэчкі вакол гэтага імя вядуцца наконце таго, ці было яно этнічным, канфесіянальным або сацыяльным. На думку многіх гісторыкаў, спачатку яно было сацыяльным, калі ім называлі толькі ваяроў або купцоў, потым яно стала, пасля прыняцця кіеўскімі жыхарамі хрысціянскай веры, канфесіянальным. У X—XI стст. набыло этнічнае і дзяржаўна-палітычнае значэнне для жыхароў правабярэжнай Украіны, а ў XIV—XVI стст. імя Русь, Расія стала набываць і дзяржаўна-палітычнае значэнне для Маскоўскай дзяржавы.

У сярэднявеччы існаваў міф пра трох братоў Чэха, Леха і Руса, ад якіх паходзяць імёны трох народаў: чэхаў, палякаў і рускіх. Гэты міф быў выкладзены ў Хроніцы вялікапольскай, напісанай на лацінскай мове, прыкладна ў 1295 г. Гэты ж міф быў выкладзены ў кнізе Пракопа Слабады, выдадзенай у Загрэбе ў 1767 г., у якой было запісана: "Добра ведаю... у 276 г. адышоў вельмі знатны вяльможка Чэх з братамі сваімі Лехамі Русам, а таксама з усімі сваімі прыяцелямі і родам". Гэты міф сцвярджае два важныя факты. Першае, што народнасці чэхаў, палякаў і русі, як самастойныя этнасы ўтварыліся адначасова не пазней VII—VIII стст.; па-другое, што іх утварэнню садзейнічалі працэсы, звязаныя з этнічным самаўсведамленнем. Вядома таксама, што славяне прымаўлі ўдзел у паходах гунаў у IV—V стст. Гільём Рубрук, які ў 1253 г. праезджаў праз Русь, адзначаў, што "мова рускіх, палякаў, чэхаў і славян адна і тая ж з моваю вандалаў, атрад якіх усіх разам быў з гунамі".

У трактате візантыйскага імператара Канстанціна VII Багранароднага імя Русь ужываецца ў двух значэннях — як геаграфічная назва тэрыторыі і як сацыяльнае імя акрэсленай групы людзей. Ён пісаў: "Аднадрэўкі знешняй Русі, якія прыплываюць у Канстанцінопаль, плывуць з Ноўгарада, у якім сядзеў Святаслаў, брат Ігара, князя Русі. Ёсць і з Смаленска, і з Любеча, і Чарнігава, і з Вышгорода. Усе яны спускаюцца рэчкаю Дняпромлі збіраюцца каля Кіева... Зіміні ж лад жыцця Росаў суровы і складаецца з наступнага: калі надыходзіць лістапад месяц, адразу выходзяць і князі з усімі росамі з Кіева і адпраўляюцца ў палюддзе". Зразумела, што Росы, якія ўсе выходзілі з Кіева, гэтыя толькі частка жыхароў, разам з якімі князі выходзілі збіраць дані. Званыя далейшыя рускай гісторыі дзяржавы і права С. Юшкоў пісаў: "як намі высветлена, руссю называюцца ў помніках IX—X стст. адмысловыя сацыяльныя групы, узнікшыя на тэрыторыі ўсходняга славянства".

(Заканчэнне ў наступным нумары)

ІМЯ ТАБЕ — БЕЛАРУСЬ

сёды абвясчае, аб'яўляе, агаляе аб рэчы. Імя выводзіць рэч вонкі з яе маркотнага ізаляванага становішча... Імя рэчы — гэта свет рэчы, промні, што яна выпраменьвае, вестка аб сабе, што яна пасылае, крамамоўнае раскрыццё — для іншага, не проста для сябе, для іншабыцця, усялякага іншабыцця, для ўсяго, што захацела б уступіць з ёю ў зносіны". Імя народа мае вельмі важнае значэнне, бо яно ўключае ў сябе сутнасць усёй яго гісторыі, гэта сімвал яго існавання. Дзякуючы свайму імені, народ набывае індывідуальную і калектыўную сутнасць, становіцца самім сабой і аддзяляецца ад іншых народаў, і разам з тым, становіцца паўнапраўным суб'ектам сусветнай сямі народаў.

Першае пісьмовае ўпамінанне пра людзей, што жылі на тэрыторыі старажытнай Беларусі, сустракаецца ў грэчаскага гісторыка Герадота, які жыў у V ст. да н.э. і называў нашых продкаў будзінамі і неўрамі. Ён пісаў: "Будзіны — вялікае і шматлікае племя; у ва ўсіх іх светла-блакітныя вочы і рудыя валасы. У іхняй зямлі знаходзіцца драўляны горад пад назваю Гелон... Гарадская сцяна высокая і ўся драўляная. З дрэва пабудаваны таксама дамы і свяцілішчы... Уся зямля іх пакрыта густымі лясамі". Ён жа апавядае і пра неўраў, цары якіх разам з царамі будзінаў і іншых народаў удзельнічалі ў нарадах са скіфамі, каб разам абараніць скіфаў ад сямісоттысячнай арміі персідскага цара Дарыя.

Неўры раней вымушаны былі пакінуць сваю зямлю і пасяліцца сярод будзінаў.

Рымскія гісторыкі і географы Пампоній Мела, Гай Пліній Секунд, Карнелій Тацыт і іншыя, што жылі ў першых стагоддзях нашай эры, таксама пісалі пра будзінаў і неўраў, але ўжо ведалі і іншыя імёны для нашых продкаў, такія як венедаў і сарматаў. Візантыйскія і сярэднявечныя еўрапейскія пісьменнікі і гісторыкі да гэтых імён яшчэ дадавалі славян, русь, драгавітаў, крзвічаў, радзімічаў, бужан і ліцьвінаў.

Імя будзінаў, якіх пазней сталі называць бужанамі, крывічамі і драгавітамі, для нашага народа ўзнікла невыпадкова, але яго дакладнае паходжанне пакуль што невядома. Магчыма, што яно паходзіць ад слова будаваць, будзіны — будаўнікі. Вядома, што нашу краіну ў сярэднявечча называлі краінай гарадоў Гардарыкаў. Аналімчы баварскі географ пісаў у сярэдзіне IX ст., што свіране мелі 325 гарадоў, бужане — 231 горад, тураўчане — 104, пружане — 70, гарады меліся ў жыццяў і лукамлян. Такім чынам выходзіць, што ў сярэдзіне IX ст. на Беларусі было больш за 730 гарадоў. Але нашыя археолагі ігнаруюць гэтыя звесткі і калі знойдуць нейкае старажытнае паселішча, то называюць яго не горадам, а гарадзішчам нібыта ў нас не было гарадоў.

Аналізуючы запісы старажытных аўтараў пра будзінаў, П. Шафарык пісаў, што іх добра ведаў К. Пталамей, які адзначаў, што рэчка Барысфен або Бярэзіна пачынаецца з зямлі Будзінскай, сучаснік Пталамея грэк Агафадзямон размяшчаў будзінаў каля ракі Буг, пра іх жа пісалі таксама Амیان Марцэлін, Юлій Гагоры, Эцік і Стэфан Візантыйскі. Далей Шафарык піша: "Зыходзячы з гэтых сведчанняў, няма сумнення, што вялікі і шматлюдны народ — будзіны — займалі калісьці сваімі пабудовамі ўсю сучасную Вальню і Беларусь... Будзіны

дзей: Будны, Будзівід, Будзід, Будзіловіч, Будзінскі, Будзьяка і іншыя.

Імя **наўраў**, або ў славянскім напісанні **нарцаў**, якіх Герадот размяшчае на зямлі будзінаў, таксама мае невыпадковае значэнне. У "Аповесці мінулых гадоў" ёсць такі запіс: "Нарцы, еже суть словяне". Рагожскі летапісец запісаў: "Бысть язык словенский от племени Афетова нарицаемы норицы иже суть словене". Імя неўраў-нарцаў паходзіць са старажытнай санскрыцкай (арыйскай) мовы, у якой "нара" азначае чалавек.

Герадот паведамае, што цары неўраў на нарадзе са скіфамі адмовіліся ім дапамагчы ў вайне з персамі, бо лічылі вайну несправядлівай, бо першымі яе пачалі скіфы. Але заявілі, што калі персы прыдуць да іх зямлю, то яны не дапусцяць гэтага.

З імем неўраў, нарцаў звязана і назва ўсіх славян — "народ". П. Шафарык імя неўраў тлумачыў старажытным славянскім словам "нурь". Ён пісаў: "Імя зямлі Неврыя, як называў яе грэк, або нурь, як называў славянін, ёсць чыста славянская назва, бо слова нурь у старажытнаславянскай мове абазначае зямля". Ад гэтых імёнаў народа і зямлі паходзяць геаграфічныя назвы нашых азёр, рэк, паселішчаў, а таксама асабствы прозвішчы і імёны людзей: Нарач, Нараў, Нараўлянка, Нароўля, Нарова, Нарашы, Наручэвічы, Нур, Нурц, Нарановіч, Нарбут, Нарбутовіч, Наркевіч, Наручэвіч, Нарымонт.

Імя славяне для нашага народа атрымала шырокую вядомасць у V—VII стст. нашай эры пасля слаўных заваёў у Паўднёвай і Цэнтральнай Еўропе і набыцця славы сярод іншых народаў. У папярэднія гады яны былі вядомы пад імёнамі венедаў, склавінаў, антаў. Іх першапачатковыя паселішчы, гарады і вёскі займалі тэрыторыю на поўнач ад Карпацкіх гор у басейнах рэк

дзеінічалі як саюзнікі Візантыі. Так, у 537 г. конніца склавінаў і антаў удзельнічала ў аблозе Рыма. Але часцей за ўсё яны дзейнічалі як ворагі Візантыі. У 540—542 гг. яны захапілі вялікую колькасць візантыйскіх гарадоў і ўмацаванняў і нават уварваліся ў прыгарад Канстанцінопаля.

Напады на Канстанцінопаль працягваліся і ў наступныя гады. Добра арганізаванае войска славян дзейнічала па загадзе распрацаваным плане, вяло адкрытыя баі з прафесійным візантыйскім войскам. У 578 г. 100-тысячнае войска славян перайшло Дунай, спустошыла некалькі правінцый на Балканах. У 616 г. славяне напалі на горад Фесалоніку, акружыўшы яго з сушы і з мора. Візантыйскі аўтар лічыў, што толькі цуды святога Дзмітрыя выратавалі горад ад захопу.

Славяне, што жылі на старажытнай Беларусі ў другой палове першага тысячагоддзя, мелі яшчэ мясцовыя імёны крзвічаў, драгавітаў, бужан, радзімічаў, а некаторыя з іх як, напрыклад, крзвічы падзяліліся на палачан, смальнян, велетаў, люцічаў. Частка велетаў у V—VI стст. захапілі ў германцаў тэрыторыю на захад ад Одэра да Эльбы. Прарадзімай велетаў Шафарык лічыў паўночназаходнюю Беларусь. Ён пісаў, што прарадзімай велетаў (люцічаў, вільцаў) быў Віленскі край. "Велеты выступілі з края Віленскага, якога адна частка вядомай была, некалі пад імем Вілкаміра, гэта значыць, зямля Ваўкоў, Воўкастан... Велеты, якія славіліся зухаватасцю і ваяўнічасцю... Веравызнанне і грамадскае кіраванне былі ў іх значна лепей і больш дасканала наладжаны, чым у іншых славян. Усё гэта гаворыць нам пра незвычайную грамадзянскую асвету, якой гэтыя велеты дасягнулі".

Юбілеі і даты

Вядомаму паэту-гумарысту Рыгору Яўсееву 10 верасня споўнілася 60 гадоў. Віншуючы Рыгора Мінавіча з юбілеем, прапануем нашым чытачам яго новыя творы.

Рыгор ЯЎСЕЕЎ

Помнік, або Абарона вароны

Васіль Кандыбовіч жывы і здаровы,
Чырвоныя шчокі і нос.
Яму б у харчэўню цягаць
можна дровы,
Ды помнік сабе ён прывёз.

Гранітная глыба той камень
вялізны,
Вагою, магчыма, пяць тон.
І месца магільны намяціў
прыблізна
За вёскай на могільках ён.

Вунь там, пад бярозай,
мяне пахавайце,

Па мне будзе плакаць яна.
Таксама хай будзе
заўсёды на варце
Журлівая вечна сасна.

Пісаць на граніце:
Васіль Кандыбовіч,
Калгасны герой-брыгадзір.
Ад вашае шчырае, цёплай
любаві
Пад ім я не буду адзін.

Вякі прастаіць гэты помнік,
не меней,
Вякамі і мне спачываць,
Сагрэюць яго веснавыя
праменні,
Ён будзе мяне саграваць.

Самім Кандыбовічам
помнік хвалены,
Ды тут без ніякага зла
Прысела на гэтую глыбу
варона
І мігам ацэнку дала.

Дурніца! —
Ды што ты мне тут
натварыла?

Ці ж мне за табой
прыбіраць?
І так "векавечнага"
ўсё абурыла,
Што птушку рашыў
пакараць...

Ды я не скажу,
што варона дурная,

Хаця і нашкодзіць падчас,
А людзі гавораць,
і сам добра знаю:
Дурноце чыноўнае ў нас...

Штаны на падцяжках

Фельетон
У адпачынак
На цэлае лета
З душнай сталіцы
Прыехала Света.

Дзед і бабуля
Жывуць у сяле,
Тут і прывольней,
Тут весялей.

Ёсць малако,
Ёсць і яйка, і сала,
Бульба, цыбуля —
Харчу навалам.

На дыскатэку
У клуб адвечоркам
Светка пайшла,
Гарадская танцорка.

Толькі ж яе
Раніцой анідзе
Не адшукалі
Бабуля і дзед.

Вэрхал,
такога
Сяло і не знала,
Хутка падняўся:
Светка прапала...

Згроб нашу кветку
Зладзюга-маньяк,
Як жа так можна
І можна так як?

Следчы прыехаў,

Прыбег участковы,
Згрэбці злачынцу
Кожны гатовы.

Бацька і маці
Прымчалі, галосаць,
Злога нягодніка
Вылавіць просяць.

Ёсць паказанні,
Далі іх сведкі:
У "Мерседэсе"
З'ехала Светка.

Бацьку ды маці
Страшна ды жудка,
Светкі няма,
Хоць і трэція суткі.

Вус дзед кусаў,
Баба рукі ламала:
Светкі не стала,
Светка прапала.

Вось да двара
Падкаціў лімузін,
А за рулём
Ісламбек ці грузін.

Добра вадзілу
Ніхто не разгледзеў,
Выйшла, хіхікае
Светка, як лэдзі.

Светка жывая,
Не, не прапала,
З хлопцамі дзесьці
Яна жартавала.

Рады дзядуля,
Баба аж плача,
Маці ля Светкі
Ледзьве не скача.

Хмурыцца бацька,
Сумна і цяжка,
Дзяду б ён зняў,
Ды штаны на падцяжках.

ЭПІГРАМЫ ЯК РЭКЛАМЫ

Павел Саковіч

Мо не заваляць воз на бок,
Паколькі кожны з іх — мацак?
А вось жа ўспомніўся радок:
"Аднойчы лебедзь, рак, шчупак..."

Ганад Чарказян

Старшыня рэўкамісіі СБП

Няма каго й рэвізаваць...
Ну безуладзе, адным словам.
"Ревком" і тут не стаў чакаць
І даў загад: "Паштамт — не браць,
А Дом, які на Фрунзе, 5,
Узяць, браткі, абавязкова!"

Мікола Мятліцкі Анатоль Бутэвіч Алесь Пашкевіч

кандыдаты на пасаду
старшыні СБП

З саюзам нашым аднаму
Не справіцца нікому, брат,
І прапаную я таму
Абраць... увесь "трыумвірат!"

Алесь Бадак

У "Маладосць" ён пайшоў знарок —
Узрост жа маладзіковы!
Алесь — чарнявы баравічок
У светлым лесе
Баравіковым...

Уладзіслаў Мачульскі

Зараз вельмі неспрыяльны
Для тварцоў жыццёвы фон.
Нібы круг выратавальны
Для пісьменнікаў — Літфонд.

Няма клінікі і нават:
Дзе цяпер сабраць бамонд?
А мо больш трагічнай справы
І задача Уладзіслава —
Зберагчы наш генафонд?

16 верасня вядомаму навукоўцу, пісьменніку і перакладчыку Івану Чароту споўнілася 50 гадоў. Віншуем юбіляра са святам, знаёмім нашых чытачоў з яго новымі перакладамі.

Ёван Ёванавіч Змай

У свеце ідэй таксама ёсць і
мёртванароджаныя, і жывымі за-
капаняныя.
З вялікай любові не можа на-
радзіцца малая нянавіць.
Шмат якія справы не заверша-
ны толькі таму, што і не распачаты.

Станіслаў Вінавер

Няма межаў у абмежавана-
насці.
Правілы — гэта выключэнні з
выключэнняў.
Дасціпнасць: малыя ісціны вы-
даюцца за вялікія.

Любіша Манойлавіч

Як вы ведаеце, у гэтым мая
заслуга. А цяпер давайце разбяр-
рэмся, чыя ў гэтым віна.
За свае ўчынкi чалавек
павінен адказаць, пакуль не ста-
не адказнай асобай.
Гузак на галаве — помнік
асобнаму меркаванню.
Вось вам прасты сказ: "Сітуа-
цыя складаная".

Душан Радавіч

Агульнавядома, што жур-
налісты не шмат ведаюць. А калі
і ведаюць, дык не тое, што трэба.
Прыміце і самі нейкае рашэн-
не — нашто залежыць толькі ад
рашэнняў іншых. Вазьміце і на
сябе нейкую рызыку — нашто
жыць толькі на чужой адказ-
насці.

У рэдакцыю "Літаратуры і мастацтва"

Выказваю шчырую падзяку ўсім тым, хто ўспомніў пра мой юбілей у друку, прыслаў віншаванні або пазваніў з гэтай нагоды. Асабліва ўдзячнасць — кіраўніцтву, арганізацыям, раённай бібліятэцы Астравецкага раёна, якія наладзілі сардэчную юбілейную вечарыну.
За добрыя словы пастараюся аддзячыць працай.

Адам МАЛЬДЗІС

Нічога нам ворагі не зробіць!
Усё, што б яны хацелі, мы і самі
можам.

Браніслаў Црнчавіч

Я чуў, што заўтра будзе
лепш, ды заўтра якраз мяне тут
не будзе.
Назіраю штодня, як дробнымі
слабасцямі псуецца вялікія пос-
пехі.

Мілаван Вітэзавіч

Не час маўчаць — сачы, што
гаворыш!
Хочаце, каб я сказаў, што ду-
маю пра вашу кнігу, а ці заста-
немся прыяцелямі?
Калі ўсе будуць пісаць паэзію,
кепска пазты выйграюць у маса-
васці!

Толькі праз сумненні прыхо-
дзяць да твораў несумненнай
вартасці.

Не перагортвайце другога
ліста, калі і першага не прачы-
талі!

Ведаў, калі страціў галаву,
толькі не меў часу шукаць яе!

Узвялі мы нейкіх пасрэдных
пісьменнікаў у сусветныя. А ця-
пер самі здзіўляемся, што сусвет-
ная літаратура нейкая пасрэдная.
Свабода творчасці абумоўле-
на гатоўнасцю ствараць.

У маладосці пісьменнікі пра-
гнуць змяніць свет. У старасці ад-
чуваюць адказнасць за тое, каб
светне быў зменены.

Папера церпіць усё. Ды я не
магу!

Пераклаў Іван ЧАРОТА

ЗАСНАВАЛЬНІК

Саюз беларускіх
пісьменнікаў

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

В. А.
ГАЛОЎНАГА
РЭДАКТАРА

Віктар
ШНІП

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга
БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Алесь
ГАЎРОН —
адказны сакратар,

Людміла
РУБЛЕЎСКАЯ

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
Прыёмная рэдакцыі —
284-8461
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-8525
адказны сакратар —
284-8204

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-8462
літаратурнага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-8462
паэзіі і прозы — 284-8525
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага
мастацтва — 284-8462
карэктарская — 284-4404
бухгалтэрыя — 236-6113
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1660
Нумар падпісаны ў друк
19. 09. 2002 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае
Пасведчанне № 715

Заказ 2161

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

**АБ'ЎЛЯЕ ПРЫЁМ НА 2002 ГОД У АСПІРАНТУРУ
з адрываў і без адрываў ад вытворчасці па спецыяльнасцях:**

**Музычнае мастацтва
Тэорыя і метады прафесійнай адукацыі
Эстэтыка**

Асобы, якія паступаюць у аспірантуру, падаюць заяву на імя рэктара
академіі. Да заявы прыкладаюцца наступныя дакументы:

- асабісты лістак па ўліку кадраў, аўтабіяграфія і чатыры фотакарткі 3 x 4;
- спіс і копіі апублікаваных навуковых прац; асобы, якія не маюць апублікаваных навуковых прац, прадстаўляюць навуковыя даклады (рэфераты) па выбранай тэме ў адпаведнасці са спецыяльнасцю;
- выліска з пратакола пасяджэння савета факультэта для асоб, якія рэкамендаваны для паступлення ў аспірантуру непасрэдна пасля заканчэння ВНУ;
- копія дыплама аб вышэйшай адукацыі;
- копія пасведчання аб здачы кандыдацкіх экзаменаў (пры наяўнасці здадзеных кандыдацкіх экзаменаў);
- выліска з працоўнай кніжкі (для працуючых);
- пашпарт, дыплом аб вышэйшай адукацыі і дакументы аб здачы кандыдацкіх экзаменаў прад'яўляюцца асабіста.

Паступаючыя здаюць уступныя экзамены па спецыяльнасці, замеж-
най мове і філасофіі ў аб'ёме дзеючай праграмы для ВНУ. Уступны
экзамен па спецыяльнасці папярэднічае экзаменам па іншых дыс-
цыплінах.

**Прыём дакументаў праводзіцца з 2 па 20 верасня 2002 г.
Уступныя экзамены — з 1 кастрычніка.
Даведкі па адрасе: г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.
Каб. № 122, тэл.: 226-11-76.**